

**ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені В. Г. КОРОЛЕНКА**

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ШКІЛ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

**Навчально-методичний посібник
для студентів педагогічних закладів освіти,
соціальних педагогів, психологів**

Полтава – 2021

УДК 364-4-057.8(072)

Соціально-педагогічний потенціал шкіл неформальної освіти : навч.-метод. посіб. для студ. пед. навч. закл., соц. працівників, психологів / уклад. В. І. Березан, Н. В. Панченко, В. А. Лобанова. Полтава : ПНПУ, 2021. 78 с.

Основні положення методичного посібника дозволять студентам ознайомитися з можливостями шкіл неформальної освіти в фаховій підготовці майбутніх соціальних працівників. В посібнику описано авторський проєкт «Школа аніматорів».

Авторами теоретично обґрунтовані організаційно-педагогічні умови фахової підготовки майбутніх соціальних працівників з залученням можливостей неформальної освіти.

Рецензенти:

Сулаєва Наталія Вікторівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри музики, заслужена артистка України;

Громцева Світлана Сергіївна, директорка комунальної установи «Обласний молодіжний центр» Полтавської обласної ради.

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 2 від 30.09.2021 р.)

© Березан В. І., 2021

© Панченко Н.В., 2021

© Лобанова В.А., 2021

© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ПОНЯТТЯ «НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА».....	5
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗМІСТ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	11
2.1. Соціальні передумови розвитку неформальної освіти.....	11
2.2. Функції неформальної освіти у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.....	18
РОЗДІЛ 3. ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ.....	24
3.1. Досвід впровадження неформальних шкіл в підготовку майбутнього соціального працівника на матеріалі проєктної діяльності КУ «Обласний молодіжний центр».....	24
3.2. Аналіз реалізації авторського проєкту з неформальної освіти «Школа аніматора».....	37
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	53

ПЕРЕДМОВА

Актуальність дослідження й теоретичного обґрунтування функцій неформальної освіти визначається потребами реалізації педагогічних концепцій: «освіти впродовж життя» шляхом забезпечення потреб пізнання та розвитку молоді відповідно інтересам; «культурних відмінностей» задля розвитку толерантності до іншого способу життя, мислення, культури і формування здатності щодо інтеграції інших культур у власну систему мислення; «педагогіки співробітництва» у процесі організації обміну та діалогу між суб'єктами освітнього простору.

На нашу думку, варто не забувати про протиріччя: так, з одного боку, формальна система освіти супроводжується процесами інституціональної визначеності й узаконеності. Однак, з іншого боку неформальна освіта, що протиставляється формальній у цілях, принципах і способах організації, у випадку її інституціоналізації перетворюється на формальну. Тобто іде циклічний процес переведення ефективних форм навчання і виховання з інноваційних у традиційні шляхом їх освоєння та впровадження.

Ми розуміємо неформальну освіту як процес додаткового цілеспрямованого діалогічного навчання, виховання й розвитку молоді, організований поза межами змісту, форм і методів освітніх установ і державних інституцій. Участь молоді у системі неформальної освіти характеризується системою передумов, принципів і закономірностей, які у своїй сукупності дають можливість стверджувати про наявність лінійних кореляцій між результатами неформальної освіти та процесом формування громадянських цінностей.

РОЗДІЛ 1

ХАРАКТЕРОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ПОНЯТТЯ «НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА»

Поняття неформальної освіти є інноваційним для української наукової думки, воно прийшло з англomовної літератури як логічний результат поширення, апробації та підтвердження ефективності досвіду неформального навчання для створення умов як соціально-економічного розвитку держави, так і соціально-психологічного благополуччя окремих категорій населення. Постає необхідність аналізу тлумачень поняття «неформальна освіта» в Україні та за кордоном для виділення його основних смислоутворюючих компонентів та глибшого розуміння сутності неформального навчання як сучасної форми задоволення освітніх потреб особистості.

Якісний аналіз результатів аналізу визначень неформальної освіти свідчить про суперечливість розуміння дослідниками змісту поняття, подекуди представлений взаємовиключаючими поглядами на рівень її організованості, структурованості, результативності. Поза увагою науковців залишаються форми і методи неформального навчання.

Також важливим виявленням протиріччям вважаємо факт, що сьогодні в Європі основна увага спрямовується саме на валідацію й визнання результатів неформального навчання, в той час як у вітчизняній педагогічній літературі саме відсутність сертифікатів вважається ключовою ознакою неформального навчання.

Крім того, при визначенні неформальної освіти, на нашу думку, занижується роль освітніх закладів і установ, чії послуги з неформального навчання можуть бути (що емпірично підтверджено зарубіжним досвідом) системними й результативними.

Провідними категоріальними ознаками, через які окреслюється неформальна освіта, є процес та діяльність. Основними цілями неформальної освіти є задоволення особистісних та пізнавальних потреб її учасників. Важливою характеристикою неформальної освіти учені вважають те, що вона організовується поза межами формального навчання, при цьому основними засобами є гуртки, курси та громадські організації. При оцінці результатів неформального навчання дослідники послуговуються думкою, що основною характеристикою є відсутність сертифікації одержаних компетенцій, а також відзначено результативність у категоріях знання, уміння й компетенції.

Серед ознак неформальної освіти, найголовнішими визначимо організованість, добровільність, доступність, додатковість.

Отже, у літературі відсутній єдиний погляд на сутність і зміст неформальної освіти; переважно вона розглядається як організований освітній процес або навчальна діяльність, спрямована на задоволення особистісних пізнавальних потреб учасників поза формальними освітніми установами засобами громадських організацій, курсів та гуртків у груповій формі.

Термін «неформальна освіта» увійшов у науковий обіг європейських країн наприкінці XX століття як реакція на актуальні суспільні перетворення щодо створення умов для залучення окремих категорій людей та груп до соціального розвитку. На нашу думку, процес створення та вживання терміну відбувався еволюційним шляхом – через поступове поширення та поглиблення розуміння альтернативних форм освіти, а не як штучно придумана категорія для позначення певного поняття або феномену.

Ефективність використання різних форм неформальної освіти для досягнення результатів формування громадянськості, залучення людей до просоціальної діяльності, їх активізація та сенсibilізація сприяли поширенню досвіду її упровадження та потреби теоретичного обґрунтування цих ефектів. Це зумовило розвиток досліджень щодо сутності та змісту неформальної освіти, а також розробок, спрямованих на визначення та тлумачення цього поняття.

Важливо відмітити факт, що найбільш успішний досвід неформальної освіти часто піддається процесам формалізації як інтеграції у державну систему освіти, що також утруднює розмежування категорій. Схожа тенденція відзначена у дослідженні І. Яковлевої, де відзначається, що рушійною силою системного розвитку неформальної освіти є ситуація постійної конкуренції між минулими та сучасними змістом та формами навчання. Аргументами такої боротьби між формальною та неформальною системами в Україні для неформальної освіти є мобільність, гнучкість та можливість швидко реагувати на актуальні потреби людей та громад; для формальної – можливість гарантувати результати та сертифікацію. Дослідницею Н. Павлик було проведено порівняльний аналіз понять, суміжних до поняття неформальної освіти, результати якого висвітлено у табл. 1.1.

Таким чином, неформальна освіта, маючи певні спільні характеристики з іншими процесами пізнання, навчання та виховання, є, однак, відмінною внаслідок інших методологічних основ і технологій її упровадження. Тобто є важливим виділити необхідні та достатні ознаки неформальної освіти для можливості відокремлення її від інших форм.

Проведений аналіз теоретичних досліджень дозволив нам виділити сталі (обов'язкові) та варіативні (залежно від організаторів і учасників) характерологічні ознаки неформальної освіти.

Таблиця 1.1

Порівняльний аналіз суміжних понять дослідження

№ з/п	Поняття	Їх дефініції	Порівняння з неформальною освітою
1.	Неперервна освіта	Пізнання, що відбувається протягом щоденної діяльності під час роботи, відпочинку або спілкування; немає структурованих цілей та форм; як правило, не підтверджується сертифікатом	<i>Спільне:</i> відсутність сертифікатів або дипломів <i>Відмінне:</i> неформальна освіта є цілеспрямованою та послідовною
2.	Освіта дорослих	Процес поєднання власного практичного (професійного) досвіду з колективним досвідом інших людей або широким соціальним досвідом	<i>Спільне:</i> інтерактивність форм організації процесу пізнання; можливість професійного зростання <i>Відмінне:</i> неформальна освіта може ґрунтуватися не на професійних інтересах
3.	Позашкільна (позааудиторна) освіта	Частина навчального плану школи та його реалізації, що передбачає вільний вибір видів занять залежно від інтересів учасників; узгоджується з навантаженням викладачів та студентів та планами виховної роботи	<i>Спільне:</i> добровільність участі, орієнтація на інтереси <i>Відмінне:</i> неформальна освіта не входить до навчальних планів та не пов'язана з навантаженням та виховною роботою
4.	Інформальна освіта	Пізнання, що спрямоване на вирішення конкретних проблем особи; не має організованої підтримки; є експерієнтальним та холістичним; може бути неусвідомленим	<i>Спільне:</i> актуальність змісту освіти для її учасників <i>Відмінне:</i> наявність організованості, усвідомленості та теоретичної бази упровадження

Сталі (обов'язкові) характеристики – визначають сенс і зміст неформальної освіти, ґрунтуються на методології та теоретичних підходах до її упровадження, слугують у якості необхідних і достатніх ознак відокремлення неформальної освіти від інших видів:

- виведення процесу навчання поза межі освітнього інституційного простору, що сприяє соціальному включенню молоді, її залученню до різних соціальних інститутів;
- добровільність і партиципативність як рівна участь усіх учасників освітнього процесу;

- наявність сприятливого психологічного середовища для спілкування, навчання та взаємодії;
 - відповідність потребам учасників і, відповідно, спрямованість на подолання дефіциту певних компетентностей;
 - соціально-педагогічний потенціал неформальної освіти для роботи з різними категоріями клієнтів (оскільки характеризується розширенням можливостей набуття освіти незалежно від часу, віку, стану здоров'я, соціального статусу, тощо);
 - надання психологічного захисту та соціальної обізнаності учасникам в сучасних умовах нестабільності;
 - не фіксованість часових меж здобуття неформальної освіти (особливо важливо для виключених і дискримінованих категорій населення – зокрема одиноких матерів, багатодітних матерів, людей з вадами здоров'я, молоді з девіантною поведінкою, тощо);
 - використання різноманітних форм і методів організації процесу навчання (переважання інтерактивних методів, організація діяльності на базі різних установ, відсутність вимог щодо обсягу лекційного, лабораторного, тощо матеріалу; можливість урахування особливостей фізичного і психічного стану учасників);
 - відсутність централізації, вищих органів управління або адміністрування та ієрархічного характеру організації системи неформальної освіти;
 - орієнтація на потреби учасників (що відповідають соціальним нормам у сфері працевлаштування, самореалізації, психологічного здоров'я і т.д.
 - оволодіння або поглиблення іноземних мов, вузька професіоналізація – як-от навички у сфері арттерапії);
 - практикоорієнтованість, згідно з якою кількість теоретичного матеріалу обмежується до мінімуму, навчання орієнтоване на досвід (життєвий, професійний, емоційний) учасників;
 - строга реалізація теоретичних підходів до організації процесу навчання (особистісно особистісного, гуманістичного, діяльнісного, акмеологічного, аксіологічного);
 - цілеспрямованість діяльності учасників, усвідомленість ними потреб та очікуваних результатів від процесу навчання;
 - варіативність програм і термінів навчання; гнучкість змісту, форм і методів навчання;
 - відсутність оцінювання та сертифікації на державному рівні.
- Варіативні (змінні) характеристики неформальної освіти залежать від цілей, ціннісних орієнтацій та спрямованості учасників процесу неформальної освіти; від запитів соціальних інститутів, що його організовують; від матеріальних, часових та людських ресурсів:

- відносна незалежність цілей і змісту неформального навчання, оскільки почасти його організовують громадські, релігійні, державні організації відповідно до власних пріоритетів та інтересів;
- можливість упровадження індивідуальної форми навчання у вигляді консультацій, психотерапевтичних сесій, тощо;
- ситуаційна дисинхронія процесів навчання, оцінювання, рефлексії шляхом відтягнення процесів рефлексії та оцінювання результатів у часі; часто процес оцінювання досягнень неформальної освіти відбувається у професійних та навчальних колективах учасників внаслідок зростання рівня їх компетенцій;
- самокерованість вибору педагогів і лідерів, які організовують навчальний процес; можливість громадського характеру управління;
- неструктурованість цілей навчання, часу, навчально-методичного забезпечення, науково-педагогічного супроводу;
- вибір і залучення наперед визначених цільових груп (підлітків, молоді, жінок, прийомних батьків, тощо);
- відкритість груп неформальної освіти (на відміну від формальної, де групи переважно закриті).

Аналіз представлених характерологічних ознак дозволяє виділити явні недоліки (або можливі ризики) системи неформальної освіти щодо її ролі та місця у системі факторів соціалізації.

Отже, до негативних характеристик можна віднести:

- можливість поширення асоціальних ідей, організацій і впливів серед учасників навчання;
- неконтрольованість інформаційних впливів, що відбуваються у середовищі неформальної освіти;
- відсутність системного характеру та узгодженості із загальними освітніми планами, змістом навчання і його цілями;
- невизнання сертифікатів неформальної освіти на рівні держави та її окремих органів і організацій;
- неможливість контролю рівня кваліфікації організаторів та виконавців системи неформальної підготовки.

Виділені негативні характеристики є вагомими важелями впливу на роль неформальної освіти, оскільки можуть знижувати її вартість в уявленнях населення. Основною причиною виникнення та поширення таких факторів ризику у середовищі неформальної освіти є відсутність законодавчого забезпечення її діяльності у нормативно-правовому полі України.

Однак, значне переважання позитивних характеристик дозволяє стверджувати про вагому роль неформальної освіти для сучасного розвитку української державності. Соціально-педагогічне значення неформальної освіти зумовлюється виділеними С. Ларсоном положеннями щодо її ролі у суспільстві:

- вільний доступ до участі (незалежно від статусу, ґендеру, місця проживання, національності, віку);
- диференціація змісту навчання залежно від потреб;
- інтерактивність та інноваційність форм навчання;
- можливість створення та використання соціальної влади шляхом пропагування критичних ідей.

Соціально-педагогічний підхід до визначення змісту та форм неформальної освіти визначається потребами в організації системи навчання для соціально-виключених груп населення або підвищення конкурентоспроможності молоді в умовах постійних трансформацій; можливістю формування соціальних компетенцій учасників процесу неформального навчання залежно від їх потреб і інтересів; необхідністю розширення доступу до освіти як умови самореалізації в суспільстві; важливістю практичного упровадження провідних науково-теоретичних підходів у освітні процеси для гуманізації та демократизації українського суспільства. Проблема формування системи неформальної освіти в Україні сьогодні характеризується нечіткістю та розмитістю її базових категорій, тому проведене дослідження дало змогу виділити характерологічні ознаки неформальної форми навчання для забезпечення наукової однозначності.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗМІСТ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Соціальні передумови розвитку неформальної освіти

Наразі, неперервну освіту розглядають у контексті значної кількості дефініцій: «освіта дорослих» (adult education); «продовжена освіта» (continuing education); «подальша освіта» (further education); «відновлювана освіта» (recurrent education); „перманентна освіта (permanent education); „освіта протягом життя (lifelong education); „навчання протягом життя (lifelong learning); „навчання шириною в життя (lifewide learning), популярна освіта (popular education).

При цьому, основними компонентами неперервної освіти визначають:

- 1) навчання грамотності в широкому сенсі (у т.ч. комп'ютерній, функціональній, соціальній);
- 2) професійне навчання, що включає професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації (job qualification);
- 3) загальнокультурну додаткову освіту, не пов'язану із трудовою діяльністю (life qualification) [45].

Організаційними формами, що забезпечують неперервну освіту, визнано формальне, неформальне та інформальне навчання. Водночас, у науковій літературі спостерігається відсутність однозначності щодо трактування неперервної освіти загалом і неформального навчання, зокрема. Важливими, з точки зору обґрунтування категорійно-поняттєвого апарату неперервної освіти, вважаємо результати семантичного аналізу та контент-аналізу категорій, проведеного В. Вятяріс і Р. Чюжас.

А саме, у ході дослідження було з'ясовано, що поняття «lifelong learning/education» охоплює декілька значень:

- 1) створення умов для розвитку едукативних можливостей поза системою освіти – тобто підкреслення ролі індивіда поза системою освіти;
- 2) забезпечення умов неперервного вдосконалення професійної кваліфікації;
- 3) свідоме продовження навчання протягом життя.

Натомість, поняття «recurrent education» розглядається як альтернатива формальній системі освіти та визначається як едукативна стратегія, що реалізується поза межами обов'язкової або основної освіти. Дослідниками підкреслюється орієнтація поняття «неперервна освіта» саме на неформальне навчання як різноманітні

форми соціального партнерства. У системі формальної освіти дорослих за кордоном вживаються інші поняття: навчання на роботі (lifelong while working), робота під час навчання (working while learning). Для позначення усієї системи неперервної освіти, що охоплює формальне, неформальне, інформальне навчання протягом життя у літературі вживається термін «permanent education» як характеристика цілевідповідного організованого едукативного середовища [21].

Таким чином, у англomовній педагогічній літературі використовуються різні терміни, означені у нас під єдиним поняттям неперервної освіти. Саме це й зумовлює різницю трактувань і, почасти, підміну понять, у вітчизняних дослідженнях залежно від наукових інтересів авторів. Узагальнення одержаних даних дозволяє виділити декілька компонентів поняття «неперервна освіта»:

1) уся освітня діяльність людини протягом життя, що охоплює базову освіту, середню освіту, професійну освіту, підвищення кваліфікації / перекваліфікацію, позаінституційну освіту (в Україні – освіта протягом життя);

2) додаткова навчально-виховна діяльність особи у сфері професійного самовизначення, саморозвитку та побудови кар'єри (в Україні – освіта дорослих);

3) добровільна усвідомлена освітня діяльність особистості щодо задоволення власних інтересів і потреб, що виходить за межі обов'язкового навчання (в Україні – неформальна освіта).

Таким чином, на нашу думку, неперервна освіта є багаторівневим поняттям, що охоплює різні напрями освітньої діяльності людини залежно від соціальних, економічних, індивідуальних потреб. Такий висновок співвідноситься із визначенням освіти дорослих Європейською комісією з неперервної освіти, як будь-якої навчальної діяльності протягом життя задля досягнення особистих, соціальних, професійних цілей та трактуванням Ю. Деркач, яка означає неперервну освіту через усі типи навчальної діяльності протягом усього життя з метою вдосконалення знань, умінь, навичок, кваліфікаційного рівня відповідно до соціальних, професійних, особистих потреб особистості [58].

Розуміння сутності та змісту неперервної освіти визначається соціальними чинниками, що зумовили її виникнення, становлення та розвиток. Аналіз наукової літератури дозволив нам виділити такі передумови розвитку концепції неперервної освіти [30]:

- прискорення темпу зростання коефіцієнту старіння знань;
- прагнення до підвищення професійного, соціального статусів;
- потреба доступу до освіти різних категорій населення;
- розвиток інформаційно-комунікативних технологій;
- трансформація форм і методів навчання;
- глобалізаційні процеси;

- нівелювання розподілу життя людини на періоди навчання, праці та професійної дезактуалізації;
- зміна вимог роботодавців щодо компетенцій працівників;
- зростання академічної свободи освітніх установ і організацій;
- зміна демографічної ситуації у сторону старіння населення.

Тобто, зазначені передумови є об'єктивними вимогами часу щодо зміни освітньої парадигми. На нашу думку, їх можна умовно класифікувати на зовнішні по відношенню до суб'єкта навчання (як-от, зміна ринку праці та вимог до фахівця; інформатизація суспільства, тощо) та індивідуальні (детерміновані внутрішніми установками та цінностями).

Зміна ролі освіти у сучасному суспільстві визначається декількома концептуальними положеннями:

1) Світовою концепцією сталого розвитку, що ґрунтується на повазі до життя й цілісності людських і природних ресурсів і охоплює боротьбу з бідністю, гендерну рівність, права людини, освіту для всіх, забезпечення здоров'я і безпеки життєдіяльності, міжкультурний діалог. Ми співвідносимо визначені положення із загальними напрямками соціально-педагогічної діяльності в Україні, що слугує підтвердженням ролі неформальної освіти саме для майбутніх фахівців соціальної сфери;

2) розширенням міжнародного співробітництва й діяльності міжнародних організацій, яке дозволило упровадити інноваційні освітні технології (дистанційне навчання, неформальне навчання) та посилити роль громадських об'єднань як провайдерів освітніх послуг;

3) переходом від державної моделі управління освіти до ринкової (компетентнісний і практико-орієнтований підходи в освіті), що впливає на педагогічні цілі й визначається адаптованістю населення до суспільних змін й відповідального ставлення до життя;

4) Концепцією регіону, що навчається як консолідації зусиль різних провайдерів освіти та інших зацікавлених сторін (місцевих органів влади, соціальних установ, працедавців та ін.) для нарощування людського ресурсу в двох напрямках:

а) професійна підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації;

б) забезпечення функціональної грамотності [4].

У ході дослідження ми зіштовхувалися з різними авторськими періодизаціями етапів становлення неформальної освіти залежно від методології та наукових інтересів дослідників. На нашу думку, уявлення про процес розвитку неперервної та, у її структурі, неформальної освіти є важливими з позиції виявлення концептуальних ідей та передумов. За В. Г. Онушкіним [12], який, з нашої точки зору, розглядає неперервну освіту як додаткову, періодизація її становлення охоплює 4 етапи:

I етап (50-ті – початок 60-х років XX ст.) – неперервна освіта застосовується для ліквідації недоліків шкільної освіти дорослих;

II етап (середина 60-х років XX ст.) – неперервна освіта ототожнюється з процесом підвищення кваліфікації; I

III етап (кінець 60-х – початок 70-х років XX ст.) – неперервна освіта є інструментом набуття фахової кваліфікації;

IV етап (середина 70-х років XX ст.) – неперервна освіта набуває соціального змісту, забезпечуючи суспільну адаптацію особистості.

Оскільки представлена класифікація була розроблена у кінці 70-х рр. XX ст. вона потребує доповнення. Зокрема, на початку 70-х рр. почався розвиток неформальної освіти дорослих. Інститут освіти ЮНЕСКО у 1972-1988 рр. довів результативність неформальної освіти у порівнянні з формальною. Так, на думку С. Клімова, термін «неформальна освіта» набуває впровадження у 70-х рр. XX ст. на тлі всесвітньої кризи освіти [17].

Визначені етапи корелюють з описаним у педагогічній літературі явищем світової освітньої кризи, зумовленої дезадаптованістю формальної освіти, з одного боку, та інертністю громадян, з іншого [8].

У дослідженні Н. Горук, натомість, початком розвитку освіти дорослих відзначено інші часові межі – за точку відліку прийнято працю Едуарда Ліндемана «Значення освіти дорослих» (1926 р.), у якій науковець доводить залежність між поінформованістю громадськості та розвитком демократії й визнає соціальні цілі як основну відмінність неперервної освіти. Водночас, осередки додаткового навчання дорослих виникають значно раніше – так, наприкінці XIX ст. у США набувають поширення Чатаквами – засновані на релігійних ідеях осередки «освіти для всіх», що до цього часу функціонують як літні школи популярної освіти і рекреаційно-навчальні центри [23].

У 1932 р. у штаті Тенессі Майлзом Хортоном було засновано Народну школу «Хайлендер», ідеологія якої була побудована на твердженні, що формальні освітні заклади вчать пристосовуватися до наявної соціальної системи, не створюючи підґрунтя для розвитку особистості. Дослідниця описує зміну пріоритетів освіти дорослих у процесі свого становлення з соціально значущих ідей Е. Ліндемана і М. Хортонна на особистісні цілі андрагогагуманіста М. Ноулза (історичний період – кінець Другої світової війни – 70-ті рр. XX ст.).

Новий етап зміни парадигми освіти дорослих у США відбувається у 70-х – 80-х рр. XX ст. внаслідок реформ президента Ліндона Джонсона, спрямованих на захист меншин (гендерних, расових, національних, класових). 1984 рік означився створенням Інтернаціональної ліги за соціальні зобов'язання освіти дорослих, основним завданням якої виступало підвищення ролі додаткової освіти дорослих; з тих пір до цього часу неформальна освіта виступає прерогативою громадських організацій [16].

Проведений В. Д. Давидовою історико-педагогічний аналіз системи неформальної освіти Швеції дозволив дослідниці виділити такі етапи її становлення:

- *просвітницько-благодійний* (поч. XIX ст. – кін. XIX ст.) – зародження фолкбілдінгу під впливом доброчинних організацій на фоні стрімкого розвитку промисловості та шкільної реформи 1842 року, згідно з якою початкова освіта стає обов'язковою. Датський священник і філософ М. Грундтвіг ініціює створення перших народних вищих шкіл для навчання дорослих, заснованих на принципах самоврядування, діалогу, відсутності формального підходу до вибору змісту навчання, опора на досвід учасників.

- *громадсько-гуртовий* (кін. XIX ст. – 1939 р.) – етап, що визначається розвитком організаційних засад діяльності навчальних гуртків при громадських організаціях, створенням освітніх організацій, започаткуванням Інституту дослідження фолкбілдінгу при Уппсальському університеті.

- *централізовано-масовий* (1939–1991 рр.) етап співвідноситься з формулюванням основних принципів фолкбілдінгу (Концепція демократичного виховання, свободи і добровільності) як реакція на Другу світову війну та її наслідки. На цьому етапі було введено державну фінансову підтримку, яку наразі дослідники вважають швидше негативною, оскільки відбулася переорієнтація навчальних гуртків на навчальні курси та виникла залежність від державних органів.

- *демократично-децентралізований* (1991 р. – поч. XXI ст.) визначається відновленням незалежності навчальних асоціацій і народних вищих шкіл (Декрет про урядові субсидії освіті дорослих 1991 року) та покладанням на них повної відповідальності за цілі, зміст і результати навчання [31].

Авторський погляд на періодизацію генези неформальної освіти у Німеччині представлено у роботі О. В. Шапочкіної, який охоплює п'ять основних етапів:

- *догматичний* (кін. XVI – поч. XVII ст.) – охарактеризований через спонтанність вибору навчального предмету;

- *просвітницький* (кін. XVII – XVIII ст.) – визначений через виявлення та подолання прогалів у знаннях майбутнього вчителя;

- *реформаторський* (XVIII – сер. XIX ст.) – пов'язаний з появою спеціальних курсів для підготовки та перепідготовки вчителів;

- *уніфікований* (кін. XIX – сер. XX ст.) – схарактеризований виникненням закладів і розробкою програм з неформальної освіти (народні школи, громадські організації та клуби, навчальні гуртки);

- *демократичний* (кін. XX – поч. XXI ст.) – пов'язаний з державним визнанням неформальної освіти та заснуванням інституцій, центрів і курикулумів неформальної освіти, сертифікацією й акредитацією різноманітних курсів.

На нашу думку, зазначені назви етапів почасти суперечать сутності власне категорії неформальної освіти, яку не доцільно розглядати через категорії догматичності й уніфікованості. О.І. Огієнко характеризує етапи становлення освіти дорослих у скандинавських країнах, виокремлюючи:

- *період стихійного розвитку* (X – поч. XVI століття) – етап поширення загальнодоступної церковноприходської освіти дорослих;
- *пошуковий період* (20-ті рр. XVI – 70-ті рр. XVIII ст.) – етап переходу до світських форм освіти дорослих (публічні лекції, гуртки, вечірні та недільні школи, бібліотеки);
- *грундтвігський або просвітительський період* (кін. XVIII – XIX ст.) – поширення концепції фолкеоплюсінга М. Ф. С. Грундтвіга, орієнтованої на трансформацію просвітництва як умов для оволодіння елементарною грамотністю у просвітительство як створення можливостей соціальної адаптації (вищі народні школи);
- *структурний період* (поч. XX ст.) – інституалізація освіти дорослих через створення нормативно-правової бази та розвитку мережі освітніх інституцій для дорослих (навчальні гуртки, вищі народні школи, освітні асоціації, народні університети, кореспондентські курси);
- *реформістський період* (XX – поч. XXI ст.) – реформування освіти дорослих на засадах освіти впродовж життя, децентралізації, самонавчання, поширення неформальної освіти, навчання на робочому місці [28].

Представлені О. І. Огієнком етапи історико-педагогічного аналізу процесу розвитку освіти дорослих вважаємо доцільними у контексті теми нашого дослідження щодо виокремлення неформальної освіти як еволюційного етапу розвитку освіти дорослих. Уважаємо слушною думку С. Г. Вершловського, що історія освіти дорослих характеризується двома значущими етапами:

- 1) *доінституційним*, який виник задовго до появи інститутів освіти та був пов'язаний з розвитком особистості у процесі спілкування (наразі він називається позаінституційним);
- 2) *інституційний*, що окреслюється появою та розвитком стійких типів і форм освітньої діяльності, а також норм, статусів та ролей, які визначають їх функціонування [11].

Тобто, залежно від методології розгляду поняття неформальної освіти, можна вважати, що вона існувала протягом усього періоду розвитку освітньої системи у формі інноваційної діяльності, яка у процесі підтвердження ефективності й результативності, переміщувалася з площини позаінституційної у систему інституційної. Цікавий факт наведено у роботі А. Гончарук, що, починаючи з XVII ст. (епоха централізованих держав і абсолютистських монархій) більшість країн Європи втручалися та контролювали освітню сферу; тому

неформальна освіта розвивалася як альтернативна державній і сприймалася як інноваційна [20].

Існують публікації, які також стверджують першочергове виникнення неформальної освіти щодо формальної, оскільки дослідники відносять, наприклад, Платонівські та Сократівські діалоги до неформального навчання. Ми не вважаємо це суперечністю, оскільки формальна освіта (як така, форма якої затверджена державою) базується на інноваційних процесах, що виходять за її межі. Зокрема, О. Паращук і Г. Усатенко зазначають, що трансформації філософії освіти ХХІ століття зумовлені актуалізацією інноваційних підходів до організації освіти, ключовими серед яких є посилення ролі неформальної освіти та визнання інформальної освіти [48].

Описана ситуація спричиняє розвиток інноваційних освітніх інститутів, що діють на принципово нових принципах і методологічних засадах – відкритих університетів, університетів третього віку, корпоративних університетів та інших неформальних форм організації навчання. Значущість неформальних форм неперервної освіти визначено у міжнародних документах. Н. Терьохіною опубліковано результати аналізу ролі неформальної освіти у системі навчання дорослих. Дослідницею охарактеризовано основні завдання неперервної освіти, сформульовані Міжнародною Комісією ЮНЕСКО для ХХІ століття: навчитися пізнавати, робити, жити разом, жити; а також зміст формального, неформального і інформального компонентів неперервної освіти. Схожі результати щодо зростання ролі неформальної освіти у порівнянні з формальною, одержала Л. Лук`янова.

Методологічно важливими, у контексті проблеми дослідження, вважаємо виділені І. А. Зязюном рушійні суперечності розвитку концепції освіти, а саме:

- між глобальним (прагнення до міжнародної інтеграції та кооперації) і локальним (відповідальність за життєздатність власної громади);
- між цілим (загальносвітова культура) та частковим (національна культура);
- між традицією (цінність набутого досвіду) та сучасністю (необхідність врахування здобутків соціального розвитку);
- між довгостроковим (як пролонгована результативність освітніх процесів і необхідності обґрунтованого реформування) та короткочасним (концентрація на забезпечення термінових потреб внаслідок швидкого реагування) [37].

Неформальна освіта володіє потенціалом до вирішення визначених суперечностей шляхом інтеграції індивідуального й соціального досвіду; адже, будучи орієнтованою на задоволення індивідуальних потреб її учасників вона реалізується через групове

спілкування на умовах толерантності, рефлексії, зворотного зв'язку. Проведений аналіз та узагальнення літератури дозволяє нам стверджувати, що розвиток освітніх систем відбувається як реакція на соціальні зміни; в її основі лежить потреба вирішення суперечностей щодо задоволення індивідуальних та соціальних потреб. Встановлено, що категорія неперервної освіти охоплює спектр трактувань і значень, які описують різні стани освіти, у тому числі неформальне навчання. Періодизація етапів розвитку неперервної освіти залежить від предмету дослідження, однак більшість науковців дійшли висновку, що сучасною характеристикою розвитку неперервної освіти є зростання ролі, й, відповідно, поширення неформальних форм навчання.

2.2. Функції неформальної освіти у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів

Актуальність дослідження й теоретичного обґрунтування функцій неформальної освіти визначається потребами реалізації педагогічних концепцій: «освіти впродовж життя» шляхом забезпечення потреб пізнання та розвитку молоді відповідно інтересам; «культурних відмінностей» задля розвитку толерантності до іншого способу життя, мислення, культури і формування здатності щодо інтеграції інших культур у власну систему мислення; «педагогіки співробітництва» у процесі організації обміну та діалогу між суб'єктами освітнього простору.

Оскільки неформальна освіта є новою дефініцією сучасної педагогічної науки, залишаються мало вивченими питання класифікації завдань і функції неформальної освіти студентів. Відповідно, нашим завданням є аналіз та класифікація функцій неформальної освіти студентської молоді. Проведений аналіз наукової літератури свідчить, що дослідники по-різному визначають зміст і функції неформальної освіти залежно від дослідницьких інтересів та об'єктів дослідження.

Відповідно, постає потреба в систематизації й узагальненні наявних знань щодо функціонального навантаження неформальних форм навчально-виховної діяльності. Розглядаючи неформальну освіту як елемент сучасного освітнього простору України, С. Г. Овчаренко визначає такий соціально-педагогічний потенціал неформальної освіти, спроектований нами у її функції: розвиваюча – розвиток вміння самостійно вчитися, сприяння саморозвитку молоді; профадаптаційна – підвищення професійної кваліфікації учасників; формування конкурентоспроможності, адаптація до сучасних вимог ринку працевлаштування; навчальна – поглиблення та розширення знань, оволодіння новими знаннями та предметними компетенціями,

доповнення освітніх пропозицій; громадянська – сприяння розвитку демократії та формуванню громадянського суспільства, зростання громадянської активності; дозвіллева – організація змістовного вільного часу учасників; психологічна – створення умов для зростання мотивації молоді, розвитку їх особистості.

У роботі І. А. Колесникової виділено такі соціальні функції освіти дорослих:

- адаптаційна – сприяння прийняттю нових умов життя і діяльності;
- інформаційна – формування умінь пошуку, вибору, використання, обробки інформації;
- розвивальна – оволодіння новими способами діяльності;
- компенсаторна – надання альтернативних форм освіти залежно від потреб та можливостей [13].

Дослідження С. П. Архіпової щодо призначення освіти дорослих у контексті загальноцивілізаційних процесів дозволяє виділити такі функції нової освітньої моделі як:

- культурна – інтерпретація та передача загальнолюдського досвіду, інтенсифікація культурного життя;
- соціальна – реалізація соціальних очікувань молоді;
- валеологічна – створення сприятливих комфортних умов навчання;
- аксіологічна – спрямована на пропаганду глобальних, загальнолюдських цінностей;
- особистісна – формування відповідальності, розвиток світогляду;
- інтегративна – сприяння інтеграції у політичне, економічне, соціальне, культурне життя громад і спільнот;
- статусна – підвищення психологічного і міжособистісного статусу учасників засобами включення у референтне коло спілкування;
- реабілітаційна – продовження творчої і фізичної активності, зміцнення здоров'я;
- компенсаторна – ліквідація прогалин базової освіти;
- адаптивна – мобільна та зручна система підготовки до трансформованих умов суспільного життя;
- розвиваюча – задоволення потреб творчого зростання особистості;
- корекційна – подолання різних видів функціональної неграмотності (екологічної, культурної, технічної, економічної, лінгвістичної, комп'ютерної та ін.);
- професійна – підготовка до професійної діяльності, перепідготовка, підвищення кваліфікації, перекваліфікація;

- пізнавальна – стимулювання і розвиток пізнавальних інтересів і пізнавальної активності учасників;

- соціально-педагогічна – засіб соціалізації молоді.

Л. Тимчук при вивченні соціального потенціалу освіти дорослих базовою виділяє соціально-адаптаційну функцію неформальної освіти: реакція на соціальні проблеми та негаразди шляхом прискорення соціальної адаптації різних категорій населення [45].

І. Пекар, протиставляючи функції неформальної освіти формальній системі освіти, як базову функцію виділяє компетентнісну, яка реалізується шляхом формування компетентностей учасників неформальної освіти у сферах, що становлять для них інтерес і не являють собою зміст формальної системи (як-от: компетентність у сфері подолання стресів, конструктивного вирішення конфліктів, тощо) [38].

У роботі Е. І. Гусейнкової та Ю. М. Лук'янової навпаки розглядається значення неформальної освіти у системі формальної і, відповідно, виділяється освітня функція як можливість гнучкого доповнення освітніх пропозицій відповідно до потреб учнів та студентів.

Аналогічної думки дотримується Н. В. Сулаєва; при вивченні менеджменту неформальної освіти дослідниця виділяє освітньо-інтеграційну функцію, спрямовану на інтеграцію неформальної мистецької освіти з формальною освітою вищого педагогічного навчального закладу [50].

Представлений аналіз дозволяє виділити дві площини формування функцій неформальної освіти студентської молоді: вертикальну (соціальну) – як площину зростання статусу учасників та горизонтальну (особистісну) – як площину розширення можливостей для задоволення потреб і інтересів учасників.

Таким чином, нами визначено дві базові функції неформальної освіти студентської молоді – соціальну (зміна соціального статусу шляхом набуття додаткових компетенцій) та особистісну (самореалізація молоді шляхом задоволення актуальних потреб, інтересів та створення простору для активності). Визначені базові функції можуть бути подрібнені залежно від цілей організації неформальної освіти студентів, наукової сфери досліджень, інтересів учасників освітнього простору, тощо.

Крім того, цікавим отриманим висновком проведеного функціонального аналізу вважаємо можливість формулювання твердження про інтердисциплінарний характер системи неформальної освіти. А саме, як видно зі змісту представлених функцій, неформальна освіта може бути предметом дослідження психології, соціології, валеології, аксіології, дозвіллєзнавства та інших наук і їх галузей [24].

Актуальність наукових пошуків щодо використання потенціалу неформальної освіти для формування громадянських цінностей молоді визначається системою суперечностей між: превалюванням у системі формальної освіти директивних методів навчально-виховної діяльності та репродукуванням молоддю стилів поведінки та взаємодії, засвоєних у освітньому просторі; декларуванням потреби насичення змісту освіти громадянськими цінностями та відсутністю ефективних методичних форм розвитку рівня громадянської активності молоді у навчальному процесі; між розгалуженістю мережі учнівського та студентського самоврядування у закладах освіти та формальністю їх менеджменту й адміністрування з боку педагогічних колективів, тощо.

Тобто, в українській системі формальної освіти створенні зовнішні фактори для формування громадянських цінностей молоді (як-от: наявність нормативно-правової бази, усвідомлення значення громадянського виховання, створення спеціалізованих методичних посібників і т.д.), однак відсутні психолого-педагогічні передумови переходу цих зовнішніх факторів у громадянські цінності як внутрішні, суб'єктивні переконання молоді [34].

Натомість, на нашу думку, неформальна освіта має значний потенціал у вирішенні охарактеризованих суперечностей внаслідок специфіки цілей і змісту навчально-виховного процесу та особливої методології організації освітньої взаємодії. Взаємозв'язок неформальної та громадянської освіти представлено у роботах українських науковців: А. Гончарук, Н. Горук, В. Давидової, Ю. Деркач, С. Зінченко, М. Лещенко, О. Огієнко та інших. Дослідники визначають роль та місце неформальної освіти у стимулюванні громадянської відповідальності, реалізації соціальної політики, демократизації суспільства, передусім на прикладах закордонного досвіду впровадження й використання неформальної освіти.

Так, аналіз визначених джерел свідчить про досвід використання неформальної освіти для уповноваження соціально виключених категорій населення, інтенсифікації технологій подолання негативних суспільних явищ, розвитку громадянського суспільства шляхом залучення широких кіл населення до дискусій, особистісного розвитку й самореалізації. Однак, представлений у проаналізованих роботах взаємозв'язок системи неформальної освіти й процесу формування громадянських цінностей її учасників носить опосередкований, почасти декларативний характер.

Ми розуміємо неформальну освіту як процес додаткового цілеспрямованого діалогічного навчання, виховання й розвитку молоді, організований поза межами змісту, форм і методів освітніх установ і державних інституцій. Участь молоді у системі неформальної освіти характеризується системою передумов, принципів і закономірностей, які у своїй сукупності дають можливість

стверджувати про наявність лінійних кореляцій між результатами неформальної освіти та процесом формування громадянських цінностей.

А саме, С. Зінченко, досліджуючи значення неформальної освіти у процесі соціалізації, визначає такі етапи внутрішніх перетворень особистості: – прийняття відповідальності за власні цілі, дії та їх майбутні результати; – емоційне переживання щодо визначених цілей, дій та їх результатів; – безпосередня реалізація дій у процесі неформальної освіти; – усвідомлена оцінка отриманих результатів власної активності [42].

На нашу думку, перебіг цих етапів має циклічний характер – постановка цілі участі у неформальній освіті, конкретні дії з її досягнення та оцінювання результатів, за умови успішного досвіду участі у системі неформальної освіти, призводять до повернення людини на перший етап – постановку нової цілі вищого порядку та прийняття на себе відповідальності за її досягнення. Такий замкнений цикл розвитку особистісної відповідальності учасників неформальної освіти, на нашу думку, відповідає процесу формування громадянських цінностей, який носить швидше синусоїдальний, спіралевидний характер, аніж лінійний.

Іншими важливими ознаками неформальної освіти, виділеними О. Огієнко при описі й аналізі шведського досвіду освіти дорослих, є відсутність «учителів» як організаторів навчально-виховних впливів; їх заміняє особистість «лідера» як провідника певних ідей, організатора взаємодії й діалогу учасників. Такий підхід, по-перше, дозволяє уникнути об'єкт-суб'єктного підходу до організації навчання й виховання молоді; подруге, враховує досвід і інтереси всіх учасників неформальної освіти; по-третє, реалізує ідею навчання шляхом розподілу влади.

Визначені особливості дозволяють виділити наявність кореляційних зв'язків між неформальною освітою та процесом формування громадянських цінностей її учасників. Це підтверджується виділеними Л. Олівером ціннісними засадами, що забезпечують ефективність неформальної освіти:

- рівність і демократія;
- діалогічність;
- доброзичливість;
- активність життєвої і громадянської позиції;
- особиста відповідальність;
- взаємодопомога як передумова досягнення спільних цілей;
- свобода вибору;
- відсутність нав'язування певних думок та способів діяльності [52].

Крім того, спільною рисою процесів неформальної освіти і громадянського виховання вважаємо їх почасти реактивний характер – тобто швидкі й мобільні реагування на зміни стану суспільства та його окремих систем. Це зумовлює спільність мети досліджуваних процесів – визначення соціальних проблем та їх вирішення за допомогою самих учасників неформального навчання, освічених і відповідальних планувальників соціальних змін.

Охарактеризований взаємозв'язок підтверджується дослідженнями наявності прямого кореляційного зв'язку між інформованістю громади (у наших категоріях – рівнем затребуваності й поширеності неформальної освіти) та розвитком демократії (як провідної громадянської цінності).

Для розв'язання поставлених завдань дослідження вважаємо за доцільне розглядати взаємозв'язок системи неформальної освіти й процесу формування громадянських цінностей на двох рівнях (макро і мікро). Макрорівень розглядаємо як площину перетину інтересів організаторів неформальної освіти й агентів формування громадянських цінностей молоді. В Україні, передусім, ними виступають громадські організації та об'єднання за інтересами. На нашу думку, цінності неформальної освіти на макрорівні цілком співвідносяться з громадянськими цінностями.

Мікрорівень тлумачимо як суб'єктивні цілі учасників неформальної освіти, засновані на їх особистісних переконаннях, ідеалах, поглядах, баченнях, тощо. Основною різницею між досліджуваними категоріями на макрорівні є спрямованість учасників неформальної освіти, передусім, на власне вдосконалення, в той час як процеси громадянської освіти скеровані на вдосконалення суспільства [15].

РОЗДІЛ 3

ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

3.1. Досвід впровадження неформальних шкіл в підготовку майбутнього соціального працівника на матеріалі проєктної діяльності КУ «Обласний молодіжний центр»

Актуальність дослідження й теоретичного обґрунтування функцій неформальної освіти визначається потребами реалізації педагогічних концепцій: «освіти впродовж життя» шляхом забезпечення потреб пізнання та розвитку молоді відповідно інтересам; «культурних відмінностей» задля розвитку толерантності до іншого способу життя, мислення, культури і формування здатності щодо інтеграції інших культур у власну систему мислення; «педагогіки співробітництва» у процесі організації обміну та діалогу між суб'єктами освітнього простору.

Неформальна освіта як особлива організаційна форма освіти дорослих є предметом дослідження С. Архіпової, Е. Гусейнової, І. Колеснікової, Ю. Лук'янової, С. Овчаренко, І. Пекар, Н. Сулаєвої, Л. Сігаєвої, Л. Тимчук, Г. Усатенко та інших. Основними напрямками цих робіт є обґрунтування значення і змісту неформальної освіти, визначення її характеристик і ознак, дослідження впливу на різні сфери соціалізації учасників.

Однак, оскільки неформальна освіта є новою дефініцією сучасної педагогічної науки, залишаються мало вивченими питання класифікації завдань і функції неформальної освіти студентів. Відповідно, нашим завданням є аналіз та класифікація функцій неформальної освіти студентської молоді. Проведений аналіз наукової літератури свідчить, що дослідники по-різному визначають зміст і функції неформальної освіти залежно від дослідницьких інтересів та об'єктів дослідження. Відповідно, постає потреба в систематизації й узагальненні наявних знань щодо функціонального навантаження неформальних форм навчально-виховної діяльності.

На нашу думку, варто не забувати про протиріччя: так, з одного боку, формальна система освіти супроводжується процесами інституціональної визначеності й узаконеності. Однак, з іншого боку неформальна освіта, що протиставляється формальній у цілях, принципах і способах організації, у випадку її інституціоналізації перетворюється на формальну.

Тобто іде циклічний процес переведення ефективних форм навчання і виховання з інноваційних у традиційні шляхом їх освоєння

та впровадження. Відповідно, неформальна освіта у процесі розвитку і становлення виконує роль стихійного експериментального процесу, який забезпечує перехід ефективних практик у поле формального (узаконеного, поширеного, тощо). Водночас, формальна освіта спрямована на стабілізацію форми, тобто звуження діапазону вибору, стандартизацію; що й обмежує її результативність.

Ми розуміємо неформальну освіту як процес додаткового цілеспрямованого діалогічного навчання, виховання й розвитку молоді, організований поза межами змісту, форм і методів освітніх установ і державних інституцій. Участь молоді у системі неформальної освіти характеризується системою передумов, принципів і закономірностей, які у своїй сукупності дають можливість стверджувати про наявність лінійних кореляцій між результатами неформальної освіти та процесом формування громадянських цінностей.

Метою діяльності КУ «Обласний молодіжний центр» є сприяння життєвому самовизначенню, інтелектуальному, моральному, духовному розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу, сприяння працевлаштуванню та зайнятості у вільний від навчання час, забезпечення правової та гендерної просвіти у молодіжному середовищі.

Основними завданнями Обласного молодіжного центру є налагодження співпраці з органами студентського, учнівського самоврядування, громадськими організаціями для продуктивної роботи у напрямку розвитку молодіжної політики.

Основні напрями діяльності Обласного молодіжного центру:

1. Сприяння пошуку роботи.
2. Надання юридичних консультацій.
3. Допомога в реалізації молодіжних ініціатив.
4. Організація тренінгів, проектів, дозвілля.

В Обласному молодіжному центрі існує своя специфіка контингенту:

– вивчення соціально-психологічних особливостей особистості та соціально-педагогічного впливу мікросередовища шляхом спостереження, бесід, опитування експертів, інтерв'ювання, тестування, аналізу документів; організація соціально-педагогічної взаємодії з молоддю, спонуканням особи до самоорганізації і самостійності, сприянням особистості в рішенні її проблем; співпраця з суспільством;

– соціально-психологічна допомога і підтримка особи в кризових ситуаціях здійснюється шляхом з'ясування проблеми, обговорення шляхів її рішення, розробки плану дій, допомозі в організації виходу з проблеми, координації зусиль найближчого оточення особи, створення груп підтримки тощо;

– корекція стосунків, способів соціальної дії, посередництво в творчому розвитку особи і групи можуть бути реалізовані при моделюванні ситуацій, які сприятимуть оволодінню новим досвідом, допомозі в розблокуванні позитивних емоцій, створенні ситуації успіху, зміні представлень вихованця про своє «Я», підтримці ініціатив окремого учня або групи, створенні умов для творчості.

Таким чином, проектний менеджер в Обласному молодіжному центрі має досить широкий діапазон обов'язків.

Функціональні обов'язки фахівця.

Корегуючо-координаційна забезпечує вироблення вмінь визначення, врахування та цілеспрямовання різноманітних соціальних впливів у процесі соціалізації як окремої особистості, так і цілих груп людей.

Профілактична переконує осіб, які потребують допомоги, в доцільності соціально значимих норм та правил поведінки, ведення здорового способу життя, сприяє попередженню негативних явищ в суспільному середовищі;

Консультативна дає рекомендації (поради) клієнтам, а також членам їх родин; надає необхідну консультативну соціально-педагогічну допомогу особам, які знаходяться у складних життєвих обставинах.

Соціальний працівник даного Центру виконує наступне:

- надає необхідні консультації з різних аспектів життя з ВІЛ/Снідом;
- проводить групи самопомогі для ЛЖВ;
- здійснює супровід у профільні медичні установи і неурядові організації для одержання необхідних послуг (за потребою);
- веде відповідну первинну обліково-звітну документацію (щодо обліку учасників, анкет потреб клієнта), своєчасно подає необхідну обліково-звітну документацію керівнику організації, керівнику проекту;
- бере участь у проведенні необхідних дослідженнях серед представників цільових груп, складає необхідну документацію у ході проведення досліджень і надає їх керівнику досліджень;
- здійснює інформаційно-освітню діяльність;
- розповсюджує інформаційно-освітні матеріали серед представників цільових груп і населення в цілому;
- надає учасникам програми необхідні інформаційні консультації;
- приймає участь у розробці інформаційно-освітніх і методичних матеріалів;
- надає необхідні консультації, близькому оточенню клієнтів проекту;

- здійснює діяльність, спрямовану на встановлення контакту з важкодоступними групами і збільшення відвідуваності центру;
- постійно вивчає потреби і побажання учасників програми та вживає відповідні оперативні заходи реагування;
- проводить інформаційні заняття з клієнтами проекту;
- здійснює переадресацію клієнтів до інших організацій та установ;
- своєчасно інформує керівника організації, керівника проекту, про досягнення та проблеми, які виникають в роботі та взаємовідносинах з учасниками проекту.

Особливості групової та індивідуальної роботи з молоддю (клієнтами), які потребують соціально-педагогічної допомоги (підтримки). Індивідуальна соціальна робота – метод, спрямований на надання допомоги індивідам і сім'ям у розв'язанні психологічних, міжособистісних, соціоекономічних проблем шляхом особистісної взаємодії з клієнтом. Цей метод дозволяє враховувати особливості розвитку, фізичного і духовного стану, рівень підготовки, інтереси і потреби, життєвий досвід клієнта. Індивідуальна соціальна робота – одна з найпоширеніших форм діяльності соціального працівника і соціального педагога. Ґрунтується на результатах систематичного вивчення клієнтів у ході спостереження, аналізу їхньої життєдіяльності, соціальної активності, працездатності, запитів та інтересів.

У практичній соціальній роботі прийнято визначати, що технологічний процес індивідуальної роботи повинен складатися з трьох основних етапів.

Перший етап – оцінка реальної ситуації. Основний принцип дій спеціаліста полягає в тому, щоб допомогти клієнту визначитися і з'ясувати для себе реальний стан справ з його проблемною ситуацією, а також побачити невикористані до цього часу можливості вирішення своїх проблем.

Другий етап – визначення до чого прагне клієнт, яких результатів він чекає. Основний принцип дій спеціаліста полягає в тому, щоб допомогти клієнту зрозуміти, усвідомити для себе, чого він прагне досягти, тобто визначитися і цілями і задачами звернення за допомогою, насамперед, з'ясування для себе характер, проблемної ситуації і можливостей, які він не використав.

Третій етап – соціальна дія. Основний принцип дій спеціаліста на цьому етапі полягає в тому, щоб допомогти клієнту діяти у відповідності з поставленими цілями і реально досягти того, чого він прагне.

Всі три стадії за своєю суттю когнітивні, тобто пізнавальні. Техніка складається зі спілкування і планування дій. А спілкування повинно привести до дій. У процесі такої діяльності важливим є взаємодія двох учасників процесу індивідуальної роботи.

Соціальна робота з групою – метод, який використовується з метою надання людині допомоги, завдяки передачі групового досвіду для розвитку її фізичних і духовних сил, формування соціальної поведінки.

Групова робота використовується:

- з виправною метою, коли справа стосується поведінки одного чи декількох членів;
- для попередження соціальних дисфункцій;
- для забезпечення нормального розвитку окремих членів групи, особливо у критичні періоди росту;
- для самоствердження особистості;
- з метою навчання і виховання відчуття громадянства;
- для здійснення однієї мети чи декількох цілей одночасно.

У кількісному відношенні група не повинна налічувати менше трьох членів – у протилежному випадку не можуть бути досягнуті розгорнута кооперація, спеціалізація, інші групові ефекти. Чим менша група, тим швидше і якісніше вона може вирішити поставлену мету.

До факторів, які сприяють груповій роботі, слід віднести:

- адекватність складу групи тим завданням, які вона вирішує;
- значущість завдань для всіх учасників;
- відповідність технологій взаємодії груповим нормам і характеру завдання, яке вирішується;
- оптимальний склад і чисельність групи;
- гармонійний розподіл ролей.

Незалежно від типу групи, стилю поведінки, який обрав соціальний педагог, його основна функція - посередництво. Соціальний педагог завжди має справу з двома клієнтами індивідом і групою. Найголовніше, що повинен робити спеціаліст – це демонструвати впевненість в успішності тількиї діяльності.

Таким чином, група – це не просто кількість людей, яких зібрано разом, а система, яка характеризується спільністю відчуттів, наявністю особливої атмосфери, яка висловлюється словами, мімікою, позами і жестами.

Групова робота – один з методів соціальної роботи, один і найбільш успішних винаходів, який створено для вирішення проблем знеособлення, втрати індивідуальності і відчуття реальності, відчуженості, які характерні для багатьох людей у сучасному суспільстві.

Особливості професійно-особистісних якостей фахівця. Розкриваючи особистісні якості соціального працівника, їх можна розділити на три групи:

- перша група: психологічні характеристики, що є складовою частиною здатності до певного виду діяльності;

- друга група: психолого-педагогічні якості, орієнтовані на удосконалення соціального працівника як особистості;
- третья група: психолого-педагогічні якості, спрямовані на створення ефекту індивідуальності.

До першої групи якостей належать вимоги, характерні для психічних процесів: сприйняття, пам'ять, уява, мислення. Також впливають психічні стани: утома, апатія, стрес, тривожність, депресія, увага як стан свідомості.

У формуванні цілісного образу особистості істотну роль відіграють, з одного боку, досвід роботи з людьми, а з іншого – установки і ціннісні орієнтації. Орієнтація на цілісний образ соціального педагога дозволяє результативно вирішувати питання відбору абітурієнтів на навчання або фахівців на роботу.

До другої групи якостей належать психоаналітичні якості, такі, як самоконтроль, самокритичність, самооцінка своїх вчинків, а також фізична тренованість, уміння переключитися і керувати своїми емоціями.

До третьої групи якостей відносяться: комунікабельність (швидко встановлювати контакт із людьми); емпатійність (уловлювання настрою людей, виявлення їхніх установок і чекань, співпереживання їх нестаткам); візуальність (зовнішня привабливість особистості); красномовство (уміння вселяти віру і переконувати словом) та інші.

Визначення особистісних якостей соціального працівника враховує теоретичне обґрунтування ним процесу професійного самовизначення.

Соціальний працівник повинен уміти:

- слухати інших цілеспрямовано і з розумінням;
- збирати інформацію, щоб підготувати соціальну оцінку і звіт;
- формувати і підтримувати професійні відносини, спрямовані на надання соціальної допомоги;
- спостерігати й інтегрувати вербальну і невербальну поведінку;
- спрямовувати зусилля юних клієнтів на вирішення їхніх проблем і завойовувати їх довіру;
- обговорювати делікатні проблеми з увагою і підтримкою, викликаючи довіру в клієнта;
- знаходити творчі шляхи вирішення проблем клієнта;
- визначати необхідність припинення допомоги клієнтові;
- проводити дослідження й інтегрувати їхні результати;
- бути посередником і вести переговори між конфліктуючими сторонами;
- забезпечувати зв'язок між різними організаціями й окремими людьми.

Крім того, соціальний працівник повинен уміти просто, грамотно говорити і писати, навчати інших, уважно і доброзичливо реагувати на емоційні і кризові ситуації, бути зразком у професійних відносинах, пояснювати складні асоціальні явища, ефективно організовувати свою роботу, вишукувати джерела і діставати кошти на надання допомоги іншим, оцінювати власну поведінку і почуття.

Формування ефективної професійної діяльності соціального працівника розгортається як дія цілісної структури: управління формуванням професійної діяльності забезпечує функціональне, змістове і структурне усвідомлення діяльності.

Взаємовідносини з клієнтами.

1. Ставити на перше місце обов'язки по відношенню до своїх клієнтів, але у рамках поваги до етичних установок інших людей.

2. Обстоювати права клієнтів на взаємодовіру, на таємницю та конфіденційність, на відповідальне використання інформації. Збір та передача інформації робиться тільки у рамках професійної діяльності, здійснюється в інтересах клієнта, якого попереджують про необхідність таких дій. Ніяка інформація не повідомляється без попередження і згоди клієнта, крім тих випадків, коли клієнт не може бути відповідальним за свої вчинки або коли це може бути небезпечним для інших людей.

3. Цінити та поважати особистісні устремління, ініціативу та індивідуальні особливості клієнтів. У рамках соціального середовища клієнта професіонал допомагає клієнту бути відповідальним за свої дії; завжди може прийти на допомогу клієнту.

4. Надавати допомогу клієнтам (окремій людині, групі, спільноті, суспільству) з метою досягнення ними самореалізації та максимального розвитку особистісних потенційних можливостей, ознак із дотриманням прав інших людей.

Взаємовідносини з колегами:

1. Відноситись з повагою до професійної підготовки та практичної діяльності своїх колег та інших спеціалістів, надаючи їм допомогу у досягненні соціально-педагогічної роботи.

2. Відноситись з повагою до різних думок та практичних підходів колег та інших спеціалістів, висловлюючи з повною відповідальністю критичні зауваження у різні інстанції.

3. Сприяти отриманню та розповсюдженості серед колег з професії та добровольців знань, навичок, ідей з метою взаємного вдосконалення та самоствердження.

4. Доводити до відома відповідних органів будь-які кривдження інтересів клієнтів або порушення норм етики.

5. Захищати колег від несправедливого нападу.

Відношення до професії:

1. Обстоювати цінності, знання та методологію професії; вносити вклад в їх популяризацію та удосконалення.

2. Підвищувати професіоналізм соціальної роботи, всебічно удосконалювати його.

3. Захищати професію від несправедливої критики та робити все можливе, щоб укріпити віру в необхідності професії.

4. Давати конструктивну критику професії, її теорії, методів та практики.

5. Будь як заохочувати розробку нових підходів та методів соціально-педагогічної роботи, необхідних для задоволення нових потреб, та тих, які вже є.

Основні правила деонтології (морально-етична сфера) соціального працівника в установі, норми етикету, правила спілкування з клієнтами соціально-педагогічної служби.

Деонтологія (з грец. вчення про належне) – розділ етики, що розглядає проблеми обов'язку, сферу належного (того, що повинно бути), всі форми моральних вимог та їхнє співвідношення. Термін «деонтологія» як визначення вчення про належну поведінку, вчинки, образ діяльності запровадив англійський соціолог і юрист, філософ Ієремія Бентам у 1834 р. З початку – це поняття носило досить вузький зміст, розглядаючи обов'язок віруючого перед Богом, релігією, релігійною общиною. Згодом вживалося для позначення теорії моральності в цілому. Поступово поняття «деонтологія» почало вживатися у дещо іншому розумінні - у якості терміна, що визначає належну поведінку, вчинки і дії окремої особистості або спеціаліста.

Стосовно соціальної роботи деонтологія – це комплекс професійних, правових і морально-етичних правил, що складають поняття професійного обов'язку соціального працівника. Деонтологія соціальної роботи – це комплекс норм, настанов і розпоряджень про обов'язок і професійну повинність (зобов'язання), про усі типи відповідальності соціального працівника.

Деонтологія соціальної роботи ґрунтується на принципах:

- особистої відповідальності за доручену справу як у правовому, так і в моральному відношеннях;
- компетентності спеціаліста;
- раціонального підходу до вирішення поставлених задач;
- відповідності повноважень та відповідальності;
- правової регламентації діяльності;
- підзвітності;
- ініціативи та творчого підходу;
- організованості та дисципліни;
- контролю та перевірки виконання;
- критичного підходу до оцінки діяльності, можливостей своїх та клієнта;
- довір'я та свободи дій;
- заохочення та покарання та інші.

Категорія «професійний обов'язок» (повинність, зобов'язання) – виражає моральні обов'язки спеціаліста стосовно суспільства, колег, клієнтів та їх соціального оточення і є відображенням внутрішньої, моральної необхідності виконання своїх обов'язків, дотримання певної лінії поведінки, яка диктується перш за все зовнішніми стосовно особистості спеціаліста інтересами.

Усвідомлення соціальним працівником свого професійного обов'язку – це відображення його об'єктивних зобов'язань у ідеях, переконаннях, почуттях, звичках, у внутрішніх мотивах професійної діяльності і у втіленні їх в практичній щоденній діяльності. Таким чином, професійний обов'язок обумовлений сукупністю об'єктивних та суб'єктивних факторів, що визначають поведінку спеціаліста. Свідоме виконання свого обов'язку є умовою високоефективної діяльності як самого соціального працівника, так і всієї соціальної служби та інституту соціальної роботи в цілому.

При визначених умовах об'єктивний і професійний обов'язок стає фактично внутрішнім моральним обов'язком соціального працівника як особистості і як представника професії. Моральний обов'язок – як глибоко усвідомлена необхідність визначеної лінії поведінки, що диктується потребами досягнення блага у системі «людина-середовище» для соціального працівника є продовженням професійного обов'язку і невід'ємним атрибутом професії. Для соціального працівника вимоги професійного обов'язку багато в чому співпадають з його особистими інтересами, тому він усвідомлює обов'язок як необхідність, внутрішню потребу, моральне зобов'язання. Вимоги професійного обов'язку, що стали внутрішніми переконаннями соціального працівника, є провідним духовним стимулом його діяльності. Вимоги морального обов'язку змушують соціального працівника розглядати свої обов'язки ширше, ніж цього вимагає професійний обов'язок.

Керуючись у своїй поведінці та діяльності професійним і моральним обов'язком, соціальний працівник враховує юридичні та професійні вимоги, встановлені для нього суспільством, можливу реакцію з боку суспільства, професійної групи та клієнта на виконання чи невиконання ним свого обов'язку. Поряд з цим, він діє:

- вільно, оскільки прийнята суспільством система моральних нормативів не є універсальною і з усього різноманіття норм спеціаліст може обирати ті, які найбільшою мірою відповідають його внутрішнім прагненням і уявленням про добро і зло,

- свідомо, оскільки рішення вчинити так чи інакше прийняте ним самостійно або в результаті консультації з колегами та клієнтом в міру усвідомленої, ситуативно обумовленої необхідності, шляхом вибору із значної кількості варіантів можливих рішень;

– добровільно, оскільки почуття обов'язку стало його переконанням і домінуючим мотивом діяльності спеціаліста у щоденній практиці.

Усвідомлення соціальним працівником свого професійного обов'язку означає:

- високий професійно-кваліфікаційний рівень як гарант якості роботи;
- чітке знання своїх професійних зобов'язань, добросовісне і неухильне їх виконання;
- професійну діяльність строго в рамках нормативно-правової бази;
- глибока переконаність у необхідності виконання своїх професійних обов'язків, оскільки цього вимагають інтереси суспільства, колективу закладу соціального захисту і клієнта;
- свідомі і активна участь у професійній діяльності з метою досягнення блага суспільства, трудового колективу та клієнта;
- зацікавленість у підвищенні ефективності роботи свого колективу та своєї індивідуальної роботи;
- високу організованість та свідому дисципліну, звичку до належної поведінки;
- наявність волевих якостей, необхідних для виконання свого професійного обов'язку;
- прагнення постійно удосконалюватися в професії, освоювати нові знання, набувати досвід практичної діяльності.

Якщо обов'язок соціального працівника полягає в тому, щоб усвідомити, застосувати до конкретного становища, у якому він перебуває, і практично здійснити моральні вимоги, то питання, якою мірою це завдання виконується або якою мірою людина винна у його невиконанні, - це питання про особисту відповідальність спеціаліста. Відповідальність соціального працівника – це відповідність моральної діяльності спеціаліста його обов'язку, що розглядається з точки зору можливостей людини.

«Курси самозахисту для жінок». Мають на меті навчити дівчат та жінок протидіяти різним проявам насильства шляхом вивчення прийомів самозахисту, домедичної допомоги, психологічного та правового консультування. Дана проблема, згідно результатів опитування молоді та статистичних даних є актуальною та не має аналогів безкоштовної неформальної освіти у місті.

Основними завданнями є:

- протидія домашньому насильству та насильству на вулицях;
- формування у жінок навичок самозахисту у небезпечній для життя і здоров'я ситуації;
- підвищення самооцінки та впевненості у учасниць проекту;

- формування психологічної стійкості та моделювання правильних реакцій у випадку нападу;
- формування навичок надання домедичної допомоги;
- підвищення юридичної компетентності з теми самозахисту.

Очікуваний результат: проєкт передбачає ґрунтовну підготовку учасниць до готовності реагувати у небезпечній для здоров'я і життя ситуації, ознайомлення та закріплення на практиці основних прийомів самозахисту, спрямованих на дезорієнтацію агресора, навчання основ домедичної допомоги, практичний психолог надасть консультації, спрямовані на підвищення впевненості у собі, подолання внутрішніх бар'єрів та страхів, моделювання правильних реакцій під час можливого нападу, а працівники Патрульної поліції окреслять правове поле та рамки, щоб самозахист не перетворився на напад.

Кожне заняття з самооборони передбачає двохгодинне відпрацювання основ самозахисту. Програму доповнять одиничні заняття: майстер-клас з надання домедичної допомоги від спеціалістів ГО «Медичний спецпідрозділ «Баррі», бесіда з психологом Головного управління ДСНС у Полтавській області щодо поведінки у стресових ситуаціях та консультація з працівниками Патрульної поліції Полтавської області з ціллю правової просвіти всіх учасниць. Під час закриття проєкту учасницям будуть вручені сертифікати, які засвідчують успішне опанування матеріалами проєкту.

«Джентльменська самооборона». Це пілотний курс занять для юнаків, діяльність яких не пов'язана з фізичним навантаженням. Вважаємо, що проведення подібного навчання є актуальним і необхідним, зважаючи на статистику вчинення вуличного насильства. Моніторинг показав, що подібного проєкту з таким соціальним підтекстом на сьогодні в межах України не існує. Це не є спортивна чи військова підготовка, на меті маємо озброїти учасників необхідними знаннями для самооборони при нападі.

Основними завданнями проєкту є:

- протидія домашньому насильству та насильству на вулицях;
- формування у юнаків навичок самозахисту у небезпечній для життя і здоров'я ситуації;
- підвищення самооцінки та впевненості у учасників проєкту;
- формування психологічної стійкості та моделювання правильних реакцій у випадку нападу;
- формування навичок надання домедичної допомоги;
- підвищення юридичної компетентності з теми самозахисту.

Очікуваний результат: передбачається підготовка учасників до готовності реагувати у небезпечній для здоров'я і життя ситуації, відпрацювання основних прийомів самозахисту, спрямованих на дезорієнтацію агресора. Практичний психолог Головного управління ДСНС у Полтавській області у Полтавській області надасть консультацію, спрямовану на підвищення впевненості у собі,

подолання внутрішніх бар'єрів та страхів, моделювання правильних реакцій під час можливого нападу, медичні волонтери проведуть заняття з надання домедичної допомоги у кризових випадках, фахівці Патрульної поліції окреслять правове поле та рамки, щоб самозахист не перетворився на напад, активісти ПОВГО «Сокіл» проведуть інструктаж, як реагувати у випадку погрози зі зброєю.

Кожне заняття з самооборони передбачає двохгодинне відпрацювання основ самозахисту. Програму доповнять одиничні заняття: майстер-клас з надання домедичної допомоги від спеціалістів ГО «Медичний спецпідрозділ «Баррі», бесіда з психологом Головного управління ДСНС у Полтавській області щодо поведінки у стресових ситуаціях та консультація з працівниками Патрульної поліції Полтавської області з ціллю правової просвіти всіх учасниць. Під час закриття проекту учасникам будуть вручені сертифікати, які засвідчують успішне опанування матеріалами проекту.

«Школа волонтера». Мета та обґрунтування актуальності реалізації проекту: проект створений для невинної прокачки можливостей волонтерів, насичення учасників новими необхідними знаннями та вміннями, введення до практичної складової волонтерства різних напрямків, і мотиваційних поштовхів від людей, які живуть волонтерством і отримують від цього справжню насолоду!

Основні завдання проекту:

- ознайомити учасників проекту з позиціями волонтерської діяльності, надихнути на створення добрих справ;
- сприяти розвитку молоді, запрошуючи спікерами лідерів думок та професійних менторів;
- створити колаборацію досвіду, мотивації, практики, заходів, проектів;
- створити умови практичного занурення в діяльність – роботу на заходах з усіх напрямків.

Очікуваний результат: можливість учасників зануритися в колаборацію досвіду, мотивації, практики, заходів, проектів, відчути всі грані волонтерської діяльності, обрати для себе те, що припадає особливо до душі, розвивати волонтерський рух в області.

Особливістю нашої Школи волонтерства є невинна прокачка можливостей, насичення новими знаннями, введення до практичної складової волонтерства різних напрямків, і мотивація від людей, які живуть волонтерством і отримують від цього справжню насолоду!

«Школа аніматорів». Проєкт створений за соціальним запитом, оскільки, при досить добре представлений інфраструктурі ігрових агенцій у Полтавському регіоні, є відчутний дефіцит підготовлених аніматорів, які мають уявлення про складнощі професії. Виконується функція і працевлаштування молоді водночас. Також реалізується інклюзивна складова: при навчанні будь-якій формі

діяльності аніматори звертається увага на особливості роботи з дітьми, які мають особливі потреби.

Основні завдання проєкту:

- ознайомити учасників проєкту з неформальної освіти, зі специфікою професії аніматора;
- сприяти працевлаштуванню молоді, запрошуючи спікерами керівників діючих агенцій з влаштування свят;
- реалізовувати інклюзивну складову, створюючи програму підготовки таким чином, щоб майбутні аніматори мали навички роботи з дітьми з особливими потребами;
- створити умови практичного занурення в діяльність – виїзди на свята, на благодійні заходи, роботу в реальних ігрових кімнатах.

Очікуваний результат: Школа аніматорів має стати саме тим осередком розвитку аніматорів, де враховувалися би індивідуальні побажання клієнтів і індивідуальні особливості аніматора. Тренінг є освітнім, тому до програми включено тренінгові заняття з різної тематики, які адаптовані під аніматорство. Очікуваним результатом є успішне працевлаштування випускників.

«Вожатий: початок». Онлайн-інтенсив «Вожатий: початок» є одним з перших етапів Школи вожатих «Унікальні люди» – проєкту, який в своєму форматі не має аналогів, створений унікальною молоддю командою.

Онлайн-інтенсив мав на меті теоретичну, базову підготовку фахівців вожатської справи, активних лідерів та командних гравців. Учасники отримують насичену прокачку з компетенцій, які необхідні для роботи з дітьми в дитячому оздоровчому закладі. В онлайн-просторі майбутній вожатий вивчає особливості командної роботи, вивчає методичну роботу, опановує сценарну майстерність, основи вікової психології та конфліктології та юридичну складову діяльності вожатого в дитячих оздоровчих таборах.

Основні завдання проєкту:

- формування базових знань з вікової психології та конфліктології;
- відпрацювання конкретних технологій педагогічної діяльності, навчання можливості їх застосування в різних ситуаціях;
- орієнтація учасників програми на самостійне створення програм діяльності (як індивідуальних, так і групових) з подальшою їх реалізацією;
- розвиток лідерських якостей і комунікативних умінь учасників програми;
- формування юридичної обізнаності діяльності вожатого в дитячих оздоровчих таборах;
- опанування сценарної майстерності.

Очікуваний результат: набуття та поглиблення учасниками навичок роботи в літньому оздоровчому таборі, імпровізаційних

програм (спрямованих на розкриття логіки, реакції, здібностей, командної роботи, таланту), роботи в системі Teambuilding, безцінної можливості networking (безпосереднього спілкування з представниками усіх ланок табору).

«Школа вожатого «Унікальні люди». Мета та обґрунтування актуальності реалізації проекту: в максимально короткий термін навчити учасників основам повноцінного, всебічного та яскравого забезпечення літнього відпочинку та оздоровлення дітей в літніх оздоровчих закладах.

Основні завдання проекту:

- формування знань в області практичної психології, педагогіки, медицини, права, режисури і мультимедіа.
- формування практичних умінь і навичок з організації різноманітної діяльності дітей і підлітків в умовах оздоровчого табору.
- відпрацювання конкретних технологій педагогічної діяльності, навчання можливості їх застосування в різних ситуаціях.
- орієнтація учасників програми на самостійне створення програм діяльності (як індивідуальних, так і групових) з подальшою їх реалізацією.
- розвиток лідерських якостей і комунікативних умінь учасників програми.
- аналіз професійної придатності і перспектив професійного зростання вожатих дитячих таборів.

Очікуваний результат: набуття та поглиблення учасниками навичок проведення в літньому оздоровчому таборі конкурсної програми, режимних моментів, модернізованих табірних елементів (як-то табірне вогнище, ранкова зарядка, лінійки), імпровізаційних програм (спрямованих на розкриття логіки, реакції, здібностей, командної роботи, таланту), роботи в системі Teambuilding, безцінної можливості networking (безпосереднього спілкування з представниками усіх ланок табору).

3.2. Аналіз реалізації авторського проекту з неформальної освіти «Школа аніматора»

Ю. Б. Гіппенрейтер вважає вихідним принципом налагодження стосунків з дитиною безумовне прийняття її. Потреба в любові, у прихильності іншого є однією із фундаментальних потреб людини і задоволення цієї потреби є необхідною умовою нормального розвитку.

Методи соціальної діагностики ґрунтуються на ряді принципів, як загальних для всіх соціальних наук, так і специфічних. Насамперед це принцип об'єктивності, який потрібно розглядати в двох аспектах. По-перше, дослідник не повинен залежати від впливу зовнішніх факторів (наприклад, бажання і переваг начальства). На жаль,

соціальна діагностика може розкривати негативні факти, що іноді люто відкидаються не тільки представниками органів влади, але і шокованою громадськістю. Усвідомлено або не усвідомлено спотворюючи дійсну картину в силу небажання подібної реакції, соціальний діагност тим самим блокує можливість корекції соціальної патології, що він досліджував. По-друге, соціальний працівник повинен протистояти впливу на результати проведеного ним аналізу внутрішніх факторів – власних забобонів, незнання, аберації власного життєвого, сімейного досвіду. Спотворюючий вплив цих факторів може бути спрямований як на збір фактів, так і на їх інтерпретацію [6].

У зв'язку з цим необхідно також використовувати принцип верифікації соціальної інформації, тобто встановлення її вірогідності, можливості перевірки за допомогою інших процедур або інших джерел даних. Соціальна дійсність повна протиріч, одиничних фактів і випадків, і, щоб формулювати на їхній основі закономірності, необхідно перевіряти емпіричні дані солідною теорією, зіставляти дані, отримані з різних каналів.

Унаслідок цього необхідно застосовувати і принцип системності в діагностиці, тому що абсолютно всі соціальні проблеми є полікаузальними, тобто їхнє зародження і розвиток визначається не одною причиною, а декількома, часто навіть системою, мережею причин. У зв'язку з цим, для того щоб визначити джерело і способи вирішення життєвої проблеми клієнта, необхідно проаналізувати його мікросоціальне середовище, його сімейні взаємини; необхідно також мати уявлення про інтелектуальний рівень і особливості характеру клієнта, про стан його здоров'я. Зрозуміло, соціальний працівник ні в якій мірі не може бути фахівцем у всіх названих областях, однак визначити наявність проблеми і порекомендувати професіонала, що здатний зробити поглиблену діагностику, він зобов'язаний.

Специфічним принципом діагностики в соціальній роботі можна вважати принцип клієнтоцентризму, тобто розгляд всіх сторін соціальної дійсності, усіх зв'язків і опосередкування соціальної ситуації з погляду інтересів і прав індивіда або групи. Інші соціальні інститути захищають інтереси держави і суспільства, їхніх окремих установ або організацій. Соціальний працівник захищає інтереси клієнта (зрозуміло, якщо це не входить у конфлікт із законом) і з урахуванням цієї позиції буде усю свою діяльність [28].

Соціальну діагностику в соціальній роботі розглядають, перш за все, як інструмент, котрий дає управлінським органам необхідну інформацію, на основі якої розробляються різні соціальні прогнози та проекти, вивчається громадська думка та морально-психологічний клімат у суспільстві

Серед загальних вимог, яким повинні відповідати методи соціальної діагностики, варто назвати валідність, надійність,

однозначність і точність. Є ряд і додаткових, спеціальних вимог, пропорованих до вибору діагностичних методів у соціальній роботі.

По-перше, кращий метод найбільш простий з усіх можливих і найменш трудомісткий з тих, що дозволяють одержати необхідний результат. Проста опитувальна методика іноді може бути результативнішою складного тесту.

По-друге, метод повинен бути доступним не тільки для соціального працівника, але і для клієнта при мінімумі фізичних і психологічних умов, необхідних для його проведення.

По-третє, технологія застосування методів (інструкція) повинна бути ясною і зрозумілою. Вона повинна набутовувати клієнта на довірче відношення до соціального працівника, на співробітництво, що виключає виникнення побічних мотивів, здатних негативно вплинути на результати.

По-четверте, обстановка й умови проведення діагностики не повинні відволікати клієнта від співучасті в діагностиці [25].

Ще одна особливість соціальної діагностики – обмежене використання кількісних співвідношень і математичних методів. Тому цілком очевидно, що соціальна діагностика має здійснюватись за допомогою певного діагностичного інструментарію, який в основному, є сукупністю різних соціологічних та статистичних методів. Соціальна ситуація клієнта завжди унікальна, неповторна, тому найбільш поширені технології емпіричного спостереження, аналіз одиничних даних. Поки ще не занадто розвинуті інструментальні технології, що викликано лише недавнім виникненням соціальних технологій (і діагностичних, зокрема) і тим, що соціальний працівник розглядає самого себе як інструмент вивчення і перетворення соціальної ситуації. За допомогою нескладних приладів можна вимірити клієнтові артеріальний тиск і визначити важливі показники його здоров'я, але «вимірити тиск» внутрішньо сімейних або внутрішньо групових протиріч досить складно. Нарешті, остання відмінність технологій соціальної діагностики, обумовлена вже розглянутими відмінностями: дана технологія в значній мірі визначається не тільки знаннями, але й уміннями і навичками. Їхнє вивчення не може ґрунтуватись тільки на засвоєнні теорії. Необхідна передача технологій, наставництво досвідчених фахівців і практичне навчання початківців.

Соціологічні методи використовуються у соціальній діагностиці найчастіше з метою збору інформації щодо окремих суспільних проблем та визначення ставлення людей до них. Найбільш розповсюдженими серед них у сфері соціальної роботи є: спостереження; методи опитування (інтерв'ювання, анкетування, фокус-група); методи аналізу документів (традиційний аналіз, контент-аналіз); експертна оцінка [17].

Спостереження - один з емпіричних методів дослідження, який полягає в безпосередньому та цілеспрямованому сприйнятті оточуючої дійсності. В соціальній роботі цей метод здебільшого використовується для збору інформації про поведінку конкретної людини чи певної групи.

Опитування – спосіб отримання інформації про суб'єктивний світ людей, їх нахили, судження, мотиви діяльності. Різновидом опитування є інтерв'ю, яке проводиться у формі бесіди за чітко визначеним планом. Вони бувають дистанційні (телефонне інтерв'ю) та очні (безпосереднє спілкування учасників інтерв'ю). Анкетування є також різновидом опитування, що полягає в отриманні інформації шляхом відповіді респондентів у письмовій формі на запропонований перелік запитань.

Бесіда в соціальній діагностиці – метод одержання і коректування інформації на основі вербальної комунікації.

Мабуть, основна вимога, якій повинен відповідати соціальний працівник-діагност, – це вміння розташовувати до себе людей, викликати їхню довіру і домагатися щирості у відповідях.

Ведення бесіди вимагає визначених знань і навичок. Причому, маються на увазі знання не тільки по обговорюваній у ході бесіди проблематиці. Ведучому бесіди необхідні знання по загальній і соціальній психології, логіці, риториці, етиці тощо.

Основні технологічні умови, що забезпечують успіх бесіди:

- вміння зацікавити співрозмовника запропонованою темою бесіди;
- створення атмосфери взаємної поваги і довіри;
- митецьке використання методів переконання і вселяння [4].

Фокус-група – це групове інтерв'ю, яке проходить у формі групової дискусії і спрямоване на отримання від її учасників «суб'єктивної інформації» про те, як вони сприймають конкретні суспільні події та явища.

Метод експертної оцінки. Це опитування експертів шляхом анкетування й інтерв'ювання. Іноді соціальна проблема має потребу в оцінці компетентних осіб-експертів, що мають глибокі знання про предмет або об'єкт дослідження. Експертна оцінка в рамках біхевіористського підходу вимагає використання багатьох джерел інформації, включаючи безпосереднє спостереження за індивідом, його оточенням. Можливо також моделювання реальних умов життя. Можуть бути застосовані також психологічні аспекти самоконтролю і самозвіту, у яких формується ланцюжок форм поведінки, почуттів, думок, проблем і бажань.

Технологічно з біхевіористських позицій експертна оцінка включає наступні етапи:

- формулювання мети вирішення наявних проблем;

- збір і систематизацію інформації про форми поведінки клієнта;
- вивчення ресурсів особистості і середовища, що можуть бути використані для досягнення поставлених цілей;
- пошук додаткових джерел інформації, спілкування з іншими людьми, яких бажано втягнути в роботу, і план їхнього залучення;
- визначення методів впливу для досягнення бажаних результатів;
- вибір критеріїв прогресу для оцінки результатів;
- виявлення перешкод і розробка плану їхнього подолання [12].

Соціометрія – це метод опитування й алгоритм для математичної обробки первинних вимірів. Суть її зводиться до вирахування різноманітних персональних і групових індексів.

Моніторинг – це організація постійного відстеження інформації, включене спостереження, оцінка й аналіз соціальних ситуацій у фокусі їхньої зміни, із прогнозуванням цих змін на визначену перспективу [9].

Методи тестування. Особливо широко поширені. Їх існує безліч, і, вони розділяються на групи за рядом ознак: індивідуальні і групові (колективні), вербальні і невербальні; кількісні і якісні, загальні і спеціальні й ін.

Біографічний метод – спосіб дослідження, діагностики, корекції і проектування життєвого шляху особистості. Цей метод, заснований на вивченні особистості в контексті її особистої історії і перспектив розвитку її індивідуального буття і взаємин з іншими людьми, спрямований на реконструкцію життєвих програм і сценаріїв розвитку особистості, на переструктурування просторово-часової організації ділового, сімейного, духовного життя в умовах конкретного природного і соціального середовища.

Одним із основних методів отримання конкретного знання про соціальну реальність на основі інформації, зафіксованої в різних документах, текстах масової комунікації, є метод аналізу документів. Він застосовується з метою уточнення або підтвердження результатів опитування та спостереження.

Досить поширеним методом соціальної діагностики є також аналіз соціуму (соціальна паспортизація). Він є необхідним у ході збору статистичних даних, за допомогою яких можна охарактеризувати життєву ситуацію стосовно осіб у певному соціумі. До таких даних відносять кількість дітей та дорослих, людей з особливими потребами, осіб девіантної поведінки, дані про різні типи сімей, об'єкти культурно-освітнього, медичного призначення, соціальні служби різного типу, громадські організації тощо [5].

Оскільки для соціальної діагностики досить важливим є характеристика певних властивостей та станів соціальних об'єктів, що мають кількісні показники, важливе значення при цьому виді

діагностики має метод апрейзерів – спосіб виміру певної властивості об'єкта з використанням трьохзіркової шкали оцінки, де центральний показник виражає середнє значення (рівний нулю, нейтральний), а два інші дають протилежні характеристики досліджуваному об'єкту («високий» чи «низький», «позитивний» чи «негативний», «важливо» чи «не суттєво» тощо).

Ідея створення проекту «Школа аніматорів» базувалася на обмеженості кількості компетентних кадрів в аніматорській діяльності відносно досить розгалуженої інфраструктури агенцій зі створення свят в Полтавській області.

Проведення «Школи аніматорів» вирішувало мінімум три нагальні завдання, поставлені перед координаторами та тренерами: це працевлаштування молоді, оскільки майстер-класи проводилися досвідченими керівниками провідних агенцій, залікові заняття відбувалися на великих заходах та фестивалях, де учасники працювали пліч-о-пліч з діючими агенціями, арт-студіями, ігровими кімнатами, тому мали змогу зарекомендувати себе перед потенційними роботодавцями; учасники Школи аніматорів могли на практиці (під керівництвом тренерів) спробувати роботу з різними віковими категоріями, та групами ризику, які мають свої особливості. Відповідно, реалізовувалась інклюзивна складова Проекту, на виході ми маємо всебічно підготовлених аніматорів, які можуть працювати і в ігрових студіях, і проводити соціально спрямовані заходи.

Місце діяльності: м. Полтава. Автори проекту: Панченко Наталія Василівна та Лобанова Владислава Андріївна. Періоди впровадження проекту: березень – травень 2018 року та листопад – грудень 2018 року.

П'ять ключових понять, які характеризують практику: аніматор, соціальна активність, соціальні проекти, розвиток практичних навичок, неформальна освіта.

Проект планувався як пролонгований, пілотну версію розрахували на два місяці. Програма навчання включала в себе три складових:

- 1) Тренінгові заняття від тренерів Проекту. Конкретно в цьому блоці викладалися основи розуміння суті аніматорської діяльності, анімаційна ігротехніка, музична ігротехніка, специфіка роботи з різними віковими категоріями, особливості роботи з дітьми з особливими потребами, основи створення костюмів, правила роботи з аквагримом, технологію роботи зі спецефектами (мільні бульбашки, цікаві наукові досліді, реквізит), майстер-класи з акторської майстерності, хореографії, сценічної мови.

Варто зазначити, що тренери, яких було залучено до Проекту, мають семирічний досвід роботи в цій сфері, постійно підвищують свою кваліфікацію, проходили навчання у Всеукраїнському тренінговому проекті «Лабораторія гри».

2) Майстер-класи від керівників провідних агенцій зі створення свят у місті. Успішні майстри працювали з учасниками Проекту, не лише ділячись секретами та досвідом, а й перестерігаючи від поширених помилок «новачків».

3) Відпрацювання набутих навичок на практиці проведення заходів. Учасники Школи аніматорів в кінці навчання отримували сертифікати про успішне опанування курсу, для цього було створено низку залікових завдань. До їх переліку входили свята для дітей групи ризику, розважальні квести та, як атестаційні іспити, Фестиваль розважально-ігрових програм «Як салатик олів'є» та поїздка до будинку-інтернату для хлопчиків з обмеженими психофізичними можливостями з театралізовано-розважальною програмою, спланованими таким чином, щоб розкрити весь спектр умінь та навичок випускників проекту.

Проект був створений в рамках співпраці трьох організацій – КУ «Обласний молодіжний центр» Полтавської обласної ради, ГО «UP: unique people» та ВБФ «Helpgroup». Партнерами виступили провідні агенції з організації свят в місті – «MargoBeus», «Жако», «Праздник-Проказник», «Островок приключений», громадські організації – ГО «Медичний спецпідрозділ «Баррі», БФ «Карітас Полтава», ГО перекладачів жестової мови та людей з інвалідністю «МІСТ». Базою проведення занять слугувала Молодіжна студія (КУ «Обласний молодіжний центр» Полтавської обласної ради), мультимедійне забезпечення Проекту – КУ «Обласний молодіжний центр» Полтавської обласної ради.

Досягнення: 88 % випускників Проекту було працевлаштовано аніматорами ігрових кімнат, арт-студій, агенцій зі створення свят. Навички ігротехніки з різними віковими категоріями успішно використовувалися учасниками під час роботи в літніх оздоровчих таборах. Під час Проекту було створено нові формати дитячих свят, які знайшли свою нішу у житті громад міста.

Зміст проекту: цикл тренінгових, профорієнтовано спрямованих занять.

Нормативна підстава для реалізації проекту: Обласна програма реалізації молодіжної політики, підтримки сім'ї, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на 2015-2019 роки, Програма зайнятості населення Полтавської області на 2018-2020 роки.

Категорія та кількість учасників, які взяли участь у реалізації проекту – 50, у тому числі жінки – 24, чоловіки – 6.

Сценарний план реалізації проекту:

1. Реєстрація учасників, відкриття Школи.
2. «Аніматор – це я». Вступне заняття. Тренер – *Лобанова Владислава*, фахівець ВБФ «Helpgroup», аніматор агенції «Beus: казкові свята», ігротехнік команди «UP: unique people».

3. «Хлібчик з маселком». Інтерактивне заняття. Тренер – Катерина Довгопола, тренер з емоційності та акторської майстерності, ігротехнік ГО «UP: unique people».

4. «Аніматор – це робота чи підробіток?». Лекція-спіч з інтерактивними елементами. Спікер – Маргарита Беус, директорка агенції «Beus: казкові свята».

5. «Пітер Пен». Лекція-спіч. Спікер – Євгенія Большакова, директорка агенції дитячих свят «Шоу-театр Жако».

6. «Як працювати із сонячними дітьми (із синдромом Дауна)». Тренінгове заняття. Тренер – Оксана Лашенкова, агентка змін, практичний психолог БФ «Карітас Полтава».

7. «Keep calm and be professional». Інтерактивне заняття. Тренер – Катерина Довгопола, тренер з емоційності та акторської майстерності, ігротехнік ГО «UP: unique people».

8. «Твістінг. Особливість проведення свята». Інтерактивне заняття. Спікер – Фисун Роман, аеродизайнер.

9. «Пензлик – твоє все». Тренінгове заняття. Тренери – Лобанова Владислава, фахівець ВБФ «Helpgroup», аніматор агенції «Beus: казкові свята», ігротехнік команди «UP: unique people», Надія Комариста, аквагример команди «UP: unique people», випускниця першої «Школи аніматорів».

10. Навчально-практичний тренінг з домедичної допомоги дітям. Тренер – В. о. директора громадської організації Медичний спецпідрозділ «Баррі», лікар-інтерн з фаху «терапія», медичний волонтер Катерина Черневецька.

11. «Вивчати жестову мову – це круто!». Інтерактивне заняття. Спікер – Московець Наталія, Голова ГО перекладачів жестової мови та люлей з інвалідністю «МІСТ», викладач української жестової мови, член Всеукраїнської Ради перекладачів жестової мови УТОГ.

12. «Емоційне вигорання: як і з чим боротися?». Тренінгове заняття. Тренер – Ждамірова Юлія, спікер і тренер молодіжних проєктів, Віце-президент ВМГО «Національний студентський союз».

13. «Потанцюй зі мною». Інтерактивне заняття. Тренери – Лобанова Владислава, фахівець ВБФ «Helpgroup», аніматор агенції «Beus: казкові свята», Тетяна Дідик, ігротехнік команди «UP: unique people», Катерина Довгопола, тренер з емоційності та акторської майстерності, ігротехнік команди «UP: unique people».

14. «Маскарад». Тренінгове заняття. Тренери – Лобанова Владислава, фахівець ВБФ «Helpgroup», аніматор агенції «Beus: казкові свята», ігротехнік команди «UP: unique people», Катерина Довгопола, тренер з емоційності та акторської майстерності, ігротехнік команди «UP: unique people».

15. Поведення залікового заняття на Благодійній ярмарці до Дня святого Миколая.

16. Проведення новорічних ранків у співпраці з ГО «Нова Полтава».

17. Виїзд з розважальною програмою до онкогематологічного відділення дитячої міської клінічної лікарні до Дня святого Миколая.

18. Участь у вуличній акції «Подаруй дітям казку».

19. Участь у Головній ялинці області.

20. Закриття Проекту, нагородження учасників дипломами та сертифікатами.

Зворотній зв'язок (учасниця «Школи аніматорів» Вікторія): «Координатори Школи аніматорів створили нам круті заліки і екзамен – де купа веселих дітей, танців, ігор і конкурсів, поруч працювали професіонали, круті ігротехніки і друзі. Я не уявляю тепер, як після цих двох місяців бути далі без наших занять та майстер-класів, майстерних тренерок. Дякую за знання, нові знайомства, нову дружбу, дитячий настрій та купу крутезних емоцій».

Коментарі експертів: Тренерка Проекту Катерина Довгопола: *«Першими заняттями був майстер-класи з емоційної стабільності, щоб познайомити учасників між собою, налаштувати доброзичливу атмосферу у тимчасовому колективі, а також інформаційна просвіта, хто ж такий аніматор. Аніматор - це фахівець, який любить дітей, здатний утримувати увагу дітей декілька годин і при цьому організовувати цікаве дозвілля. Ми робимо це не тільки для того, щоб вони навчилися працювати з дітьми, але й, в перспективі, щоб вони отримали роботу за покликанням. Техніка така: ми розповіли, потім одразу погрались, потанцювали і відпрацювали на практиці».*

Тренерка Проекту Владислава Лобанова: *«Не всі агенції практикують навчання аніматорів, їм більше хочеться мати готового фахівця. Спікери, залучені до нашого Проекту, навчають та знають як це правильно зробити. Ігрові кімнати - це те статичне місце, куди приходять діти на свято. Вони облаштовані для цього, та устатковані реквізитом. Робота на виїздах ускладнюється – аніматор з реквізитом та костюмом виїжджає на локацію. Ми навчали учасників тому, як знайти костюм, якщо немає можливості придбати його цілком в спеціальних магазинах – позаяк це вартісний реквізит, де його можна знайти, як його можна зробити з речей, які лежать вдома. Подали інформацію про те, які можна провести ігри, коли немає реквізиту. Насолоджувались кожною хвилиною роботи, оскільки мали натхненних учасників».*

ВИСНОВКИ

Отже, неформальна освіта характеризується як процес додаткового цілеспрямованого діалогічного навчання, виховання й розвитку молоді, організованого поза межами змісту, форм і методів освітніх установ та державних інституцій.

Є певна різновекторність та суперечливість аналізу визначень неформальної освіти, невідповідність сучасному європейському досвіду. Водночас, це може бути свідченням розвитку педагогічної думки, апробації неформального навчання, пошуку адекватних засобів та характеристик його тлумачення.

А саме, у сучасній науковій літературі існують різні підходи до визначення неформальної освіти як педагогічної категорії. Зокрема, неформальну освіту розглядають як форму освіти дорослих (А. Гончарук, Н. Горук, С. Зінченко, Н. Мартинова, Н. Сулаєва, Л. Тимчук); як умову реалізації концепції неперервного навчання (Н. Верхоглядова, В. Давидова, Ю. Деркач, М. Лещенко); як синонім позашкільної або позааудиторної навчально-виховної діяльності (Т. Кристопчук, В. Стрижалковська, І. Яковлева); як почасти неструктурований, безсистемний та нецілеспрямований процес пізнання нового або об'єднання за інтересами (С. Закревська, Г. Нестеренко, О. Тишкова).

Така ситуація викликана: інноваційністю власне терміну «неформальна освіта»; великою кількістю досліджень з порівняльної педагогіки, у яких по-різному перекладаються близькі за значенням терміни; випереджувальним характером розвитку педагогічних концепцій та послуговуванні наявним термінологічним апаратом. Відповідно, постає потреба виділення характерологічних ознак неформальної освіти для забезпечення однозначності у розумінні та використанні цього терміну

Соціально-педагогічний підхід до визначення змісту та форм неформальної освіти визначається потребами в організації системи навчання для соціально-виключених груп населення або підвищення конкурентоспроможності молоді в умовах постійних трансформацій; можливістю формування соціальних компетенцій учасників процесу неформального навчання залежно від їх потреб і інтересів; необхідністю розширення доступу до освіти як умови самореалізації в суспільстві; важливістю практичного упровадження провідних науково-теоретичних підходів у освітні процеси для гуманізації та демократизації українського суспільства. Проблема формування системи неформальної освіти в Україні сьогодні характеризується нечіткістю та розмитістю її базових категорій, тому проведене дослідження дало змогу виділити характерологічні ознаки

неформальної форми навчання для забезпечення наукової однозначності

На мікрорівні існує різниця між цілями, формами, змістом і ціннісними засадами неформальної освіти і громадянського виховання внаслідок почасти індивідуального характеру першого і колективного – другого. Однак обмеження ідей неформальної освіти лише спрямованістю на індивідуальний саморозвиток і самореалізацію зіштовхується з критикою внаслідок неможливості побудови індивідуального добробуту без супроводжуючого розвитку громадянського суспільства. І навпаки, соціальні перетворення неможливі без індивідуальних.

Тобто, у процесі участі у системі неформальної освіти молодь стихійно (без відповідного цілепокладання і цілеузгодження) залучається до участі у житті групи, громади, українського соціуму, світового громадянського суспільства. Таким чином, у відношеннях «неформальна освіта – формування громадянських цінностей» важко визначити, що є причиною, а що наслідком – вони розвиваються у тісному взаємозв'язку. Можливо, тоді є актуальним врахування інтеграції результатів обох досліджуваних процесів і явищ. Однак, громадянські цінності є первинними по відношенню до неформальної освіти, яка без них перетвориться на самоцінність, втратить ефективність і популярність серед молоді. Тому саме організацію, упровадження й популяризацію різних напрямів неформальної освіти у молодіжному середовищі вважаємо ефективним інструментом формування громадянських цінностей.

Сфера дозвілля – складова соціального простору, в якій мають створюватися умови для задоволення широкого кола дозвіллевих потреб, реалізація котрих сприятиме вільному виявленню прагнень до просоціальної діяльності особистості і груп. Дозвіллеве середовище – це простір для реалізації соціального виховання через надання соціальним суб'єктам розмаїття можливостей непримусової соціальної самореалізації. У ній функціонують певні структури та заклади, які через ефективне керування активізуються для підвищення соціально-виховного потенціалу.

У сфері дозвілля має бути інтегруючий компонент, завдяки якому уможлиблюється об'єднання зусиль, він і стає системоутворюючим фактором для реалізації соціально-педагогічної діяльності в межах відкритої системи в дозвіллевому просторі. Активність для здійснення соціально-педагогічної діяльності надається переважно соціальним суб'єктам (людина, група, соціум), щоб система поступово ставала самокерованою. Анімаційний підхід до соціально-педагогічної діяльності у сфері дозвілля: розкриває сутність дозвіллевих потреб соціальних суб'єктів та просоціальних способів їх реалізації; реалізується за їх власною потребою і бажанням у вільній діяльності; переважно залучається інфраструктура сфери дозвілля до

реалізації завдань соціального виховання; здійснюється на різних рівнях соціального середовища; дозволяє соціальним суб'єктам виявляти соціальну активність із перетворення соціальної дійсності; сприяє соціально позитивному дозвіллю на відміну від негативних проявів у цій сфері (творчість на відміну від споживацтва).

Провідним підходом до соціально-педагогічної діяльності у сфері дозвілля за інформаційної доби є анімаційний, оскільки за специфікою дозволяє створювати підґрунтя для посилення соціальної суб'єктності учасників, забезпечує участь у процесах активної позитивної соціальної взаємодії. Анімаційний підхід до соціально-педагогічної діяльності у сфері дозвілля – це гармонізація соціально-виховних впливів дозвілля в сучасному інформаційному суспільстві, що розбудовується на основі посилення суб'єктності як ціннісно-сміслової самоорганізації й активізації соціальної життєдіяльності.

В роботі описано авторську програму підготовки соціальних аніматорів, яка увійшла до переліку найкращих практик молодіжної роботи у 2018 році програми «Молодіжний працівник».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамовских Н. В. Сущность и особенности социально-педагогической деятельности. *Известия Рос. гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена*. 2009. № 102. С. 9–15.
2. Аванесова Г. А. Культурно-досуговая деятельность: теория и практика организации : учеб. пособ. для студ. вузов. Москва : Аспект Пресс, 2006. 236 с.
3. Александров В. Т. Державні механізми управління якістю неперервної освіти в Україні : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2012. 366 с.
4. Анімація громадського життя. *Історії успіху діяльності НДО в соціокультурній сфері*. URL: <http://www.lac.org.ua/animatsiya-hromadskoho-zhyttya/>
5. Архипова С. П. Основи андрагогіки : навч. посіб. Черкаси, 2002. 183 с.
6. Березан В. Підготовка майбутнього соціального педагога для організації дозвілля у віртуальному просторі. *Соціально-педагогічна діяльність у сфері дозвілля: проблеми і перспективи : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 85-річчю ХДАК, м. Харків, 6 лист. 2014 р.* Харків : Харків. держ. акад. Культури, 2014. С. 31–33.
7. Близнюк В. Особливості розвитку ринку праці в Україні: перспективи та виклики для освітньої сфери. *Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулumu) загальної середньої освіти для XXI століття : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Рівний доступ до якісної освіти», м. Київ, 26–27 черв. 2007 р.* Київ : ТОВ УВПК Ексоб, 2007. С. 21–24.
8. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвіллезнавство : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
9. Бурлачук Л. Ф. Психодіагностика : учеб. для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 351 с.
10. Вайнола Р. Х. Технології соціально-педагогічної роботи : курс лекцій. Київ : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. 152 с.
11. Василенко О. В. Неформальна освіта дорослих: нове соціально-освітнє явище. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/2834/1/7.pdf>
12. Возна Ю. В. Соціалізація учнівської молоді в процесі функціонування соціально-педагогічного комплексу : дис... канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2012. 276 с.
13. Волик Л. Анімація як нове явище вітчизняної педагогічної науки. *Шлях освіти*. 2009. № 1. С. 6–9.
14. Гаранин М. И., Булыгина И. И. Менеджмент туристской и гостиничной анимации : учеб.пособ. Москва : Советский спорт,

2006. 127 с.
15. Гончарук А. Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС. *Педагогічні науки*. 2012. № 54. С. 31–36.
 16. Горук Н. Історичні аспекти розвитку неформальної освіти дорослих у США. *Вісник Львівського університету: Серія педагогічна*. 2010. № 26. С. 201–207.
 17. Горук Н. Навчання грамоти як вид неформальної освіти жінок у США. *Вісник Львівського університету: Серія педагогічна*. 2008. № 23. С. 187–193.
 18. Гулай О. Неперервна освіта – умова формування висококваліфікованого фахівця. *Вісник Львівського університету: Серія педагогічна*. 2010. № 26. С. 3–10.
 19. Гусейнова Е. І. Неформальна освіта як важливий елемент безперервної освіти. *Стратегические направления реформирования системы образования. Педагогические науки*. URL: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2012/Pedagogica/4_106261.doc.htm
 20. Давидова В. Д. Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2008. 20 с.
 21. Дедурина Т. В. Функциональный подход к развитию анимационной деятельности учреждений культуры: социально-культурный аспект: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Москва, 2009. 214 с.
 22. Деркач Ю. Неформальна освіта як умова неперервного навчання молоді. *Вісник Львівського університету: Серія педагогічна*. 2008. № 23. С. 17–22.
 23. Жарков А. Д. Технология культурно-досуговой деятельности: учеб. пособие для студ. вузов культуры и искусств. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Изд-во МГУК; Профиздат, 2002. 208 с.
 24. Зінченко С. Психологічні особливості неформальної освіти дорослих. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/OD/2009_1/09ZSVNOD.pdf
 25. Карпенко М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика: аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>
 26. Кірсанов В. В. Класифікація функцій і підготовка кадрів соціокультурних аніматорів у французькій культурології дозвілля (60–90-ті роки). *Вісник Книжкової палати*. 2000. № 5. С. 42.
 27. Климов С. М. Неформальное образование взрослых: проблемы экономики и управления: монография. Санкт-Петербург: СПбУЭФ, «Знание», 1998. 135 с.
 28. Кремень В. Нові вимоги до освіти та її змісту. *Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулumu)*

- загальної середньої освіти для XXI століття : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Рівний доступ до якісної освіти», м. Київ, 26–27 черв. 2007 р. Київ : ТОВ УВПК «Ексоб», 2007. С. 3–10.
29. Лук'янова Л. Б. Неформальна освіта дорослих як невід'ємна складова освіти впродовж життя. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2012. № 1 (214). С. 94–97.
 30. Максимовская Н. А. Анимация в сфере досуга как механизм социального воспитания. *European Applied Sciences (Stuttgart)*. 2013. № 2. С. 94–97.
 31. Махиня Н. В. Особливості освіти дорослих у країнах Європейського Союзу. *Modern problems of education and science : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Будапешт, 26-27 січ. 2013 р.* URL : <http://scaspee.com/6/post/2013/1/3.html>
 32. Никитский М. В. Теоретические и исторические аспекты современной социокультурной анимационной деятельности. *Вестник ПСТГУ IV : Педагогика. Психология*. 2008. № 3 (10). С. 28–36.
 33. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як світова тенденція. *Професійна освіта в зарубіжних країнах : порівняльний аналіз*. Черкаси : ВИБІР, 2000. 322 с.
 34. Ничкало Н. Г. Неперервний професійній освіті – педагогічні кадри нової генерації. URL: <http://refdb.ru/look/3629508.html>
 35. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога. Москва : ТЦ «Сфера», 2001. 467 с.
 36. Огієнко О. І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина XX століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 2009. 44 с.
 37. Огієнко О. Шведський досвід організації та функціонування навчальних гуртків для дорослих. URL : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/OD/2010_2/10OOINGD.pdf
 38. Паращук О. Неформальное образование в Украине. Неформальное образование для региональных демократических трансформаций : исследование / под общ. ред. Д. Карпиевича и Г. Усатенко. Киев : Фонд «Европа XXI», 2012. 176 с.
 39. Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало, І. А. Зязюна, М. П. Лещенко, М. М. Солдатенка та ін. ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2003. 246 с.
 40. Пекар І. Роль неформальної освіти у сучасному суспільстві. URL: <http://business-territory.com/articles/rol-neformalno%D1%97-oslvs%D1%96ti-u-suchasnomususp%D1%96lstv%D1%96>
 41. Пічкарь О. Підготовка соціальних працівників у Великобританії. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. № 3–4. С. 26–31.

42. Пішун С. Г. Дозвіллевий простір студентської молоді як рекреаційний ресурс у міському середовищі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. № 8. С. 402–407.
43. Сергієнко С. М. Педагогічна анімація як предмет наукового дослідження. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання АПН України. Київ, 2008. Вип. 12. Кн. 1. С. 468–474.
44. Сігаєва Л. Неперервна освіта для ціложиттєвого розвитку особистості людини: історико-педагогічний аспект. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2008. № 1. С. 146–158.
45. Соціальна анімація для розвитку культури та громад : матеріали Нац. конф. Кіровоград : ІСКМ, 2013. 42 с
46. Соціальна педагогіка : конспект лекцій. Ч. 1. Основи соціальної педагогіки / уклад. А. О. Малько. Харків : ХДАК, 1998. 59 с.
47. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. Київ : ДЦССМ, 2004. 256 с.
48. Сулаєва Н. В. Основні підходи до менеджменту неформальної мистецької освіти в художньо-творчих колективах вищих педагогічних навчальних закладів. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. пр. Полтава, 2011. С. 256–263.
49. Тарасов Л. В. Организация анимационного процесса в учреждении культуры с целью преодоления отчуждения молодых инвалидов от общества. *Науки о культуре: современный статус : сб. текстов докладов межвуз. науч.-практ. конф. молодых ученых*. Ч. 1. Москва : МГУКИ, 2003. С. 212.
50. Тарасов Л. В. Социокультурная анимация: истоки, традиции, современность. Москва : ЦСА «Одухотворение». 2008. 129 с.
51. Теорії і методи соціальної роботи : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2005. 328 с.
52. Терьохіна Н. Неформальна освіта як важлива складова системи освіти дорослих. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2014. № 6 (20). С. 109–114.
53. Тимчук Л. Соціальний потенціал освіти дорослих: актуальність історико-педагогічного вивчення. URL : arr.chnu.edu.ua/Liudmyla%20Tymchuk
54. Ткач Т. В. Розвиток особистості засобами неформальної освіти. URL : http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2008_15/sb15_72.pdf
55. Шапочкіна О. В. Сучасні тенденції розвитку неформальної освіти майбутніх учителів у Німеччині : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2012. 20 с.
56. Шульга І. У. Підготовка соціального педагога до професійної педагогічної аніматорської діяльності : дис. ... канд. пед. наук. Новосибірськ, 2002. 287 с.
57. Ярошенко Н. Н. Социально-культурная анимация : учеб. пособ. Изд. 2-е. Москва, 2005. 126 с.

ДОДАТКИ

Додаток А
Кейси проєктів з неформальної освіти з соціальною
складовою комунальної установи «Обласний молодіжний
центр» Полтавської обласної ради

Рис. А.1. Афіша проєкту «Школа волонтерства»

Рис. А.2. Сертифікат про проходження тренінгу від Української волонтерської служби

Рис. А.3. Навчальний блок «Школи волонтерства»

Рис. А.4. Практичний блок «Школи волонтерства»

Рис. А.5. Мотиваційний блок «Школи волонтерства»

Рис. А.6. Благодійний ярмарок у рамках «Школи волонтерства»

Рис. А.7. Візит до будинку-інтернату для хлопчиків з інвалідністю в рамках «Школи волонтерства»

Рис. А.8. Візит до Луганського будинку-інтернату в період активних бойових дій за участі тренерки «Школи волонтерства» В. Лобанової

Рис. А.9. Проведення майстер-класу в онкогематологічному відділенні Полтавської дитячої клінічної лікарні у рамках «Школи волонтерства»

Рис. А.10. Проєкт «Подаруй дитині щастя» для пацієнтів травматологічного відділення Полтавської дитячої клінічної лікарні в рамках «Школи волонтерства»

Рис. А.11. Благодійна акція «Подаруй дитині свято» в рамках «Школи волонтерства»

Рис. А.12. Благодійна акція «Подаруй дитині свято» в рамках «Школи волонтерства»

Рис. А.13. Сертифікат про проходження програми «Школи волонтерства»

Рис. А.14. Афіша проєкту «Курси самозахисту для жінок»

Рис. А.15. Афіша проєкту «Джентльменська самооборона»

Рис. А.16. Елемент тренування курсу із самозахисту жінок

Рис. А.17. Елемент тренування курсу з самозахисту жінок

Рис. А.18. Сертифікат про проходження курсу із самозахисту жінок

Рис. А.19. Афіша онлайн-інтенсиву «Вожатий: початок»

Рис. А.20. Афіша Всеукраїнської школи вожатих «Унікальні люди»

Рис. А.21. Сертифікат про проходження Всеукраїнської школи вожатих «Унікальні люди»

Рис. А.22. Сертифікат про проходження онлайн-інтенсиву «Вожатий: початок»

Рис. А.23. Команда чорних Всеукраїнської школи вожатого «Унікальні люди»

Рис. А.24. Елемент заходу Всеукраїнської школи вожатого «Унікальні люди» за участі В. Лобанової

Додаток Б

Авторський проєкт «Школа аніматорів» на базі комунальної установи «Обласний молодіжний центр» Полтавської обласної ради

Рис. Б.1. Афіша Другої Школи Аніматорів

Рис. Б.2. Афіша Казкової Школи Аніматорів

12.02. 18:00	Молодіжна студія Відкриття		10.03. 18:00	Молодіжна студія «Головне - вміти клацати» помильця директора (Маріанна) компанії «Beus» Владислава Лобанова	
13.02. 18:30	Молодіжна студія «Аніматор – це я» помильця директора (Маріанна) компанії «Beus» Владислава Лобанова		12.03. 18:00	Ігрова кімната Beus «Це вам не топотушні!» Ірпелюха ГО «UP: unique people», амбасадор «лабораторії гри» Валерій Бумик	
18.02. 18:00	Молодіжна студія «Team building» тренінг з комунікацій ГО «UP: unique people» Катерина Довгопола		17.03. 18:00	Молодіжна студія «Я тебе розумію» атенція змін, практична психологія Оксана Аштенкова	
19.02. 18:00	Молодіжна студія «Якова психологія. Індивідуальний підхід до дитини» магістр психології, консультант в методі позитивної психотерапії, автор та ведуча програм для дітей дошкільного віку Дарія Машир		18.03. 18:00	Ігрова кімната Beus «Хотів би бути восьминогом?» помильця директора (Маріанна) компанії «Beus» Владислава Лобанова	
26.02. 15:30	Молодіжна студія «Основи надання допомоги» лікар-інтерн з фаху «Івраті», медична волонтерка, директорка ГО «Медичний спільнотарозділ» «barpi» Катерина Чернечецька		24.03. 18:00	Ігрова кімната Beus «Я зірочки не виберусь» помильця директора (Маріанна) компанії «Beus» Владислава Лобанова	
27.02. 18:00	Ігрова кімната Beus «Love it ритм» тренінг з сучасної хореографії Лілія Мельничка		26.03. 18:00	Молодіжна студія «Як протидіяти емоційному вигоранню?» практична психологія Наталія Панченко	
03.03. 18:00	Молодіжна студія «Пограємо... а в що?» помильця директора (Маріанна) компанії «Beus» Владислава Лобанова		31.03. 18:00	Ігрова кімната Beus Випускний	
05.03. 18:00	Ігрова кімната Beus «Руки з того місця» помильця директора (Маріанна) компанії «Beus» Владислава Лобанова		Контактні номери: 050 077 29 68 - Владислава 066 465 48 67 - Наталія		

Рис. Б.3. Програма Казкової Школи Аніматорів

Рис. Б.4. Елемент заняття з ігротехніки на Школі Аніматорів

Рис. Б.5. Елемент заняття з аквагриму на Школі Аніматорів

Рис. Б.6. Елемент заняття з домедичної допомоги на Школі Аніматорів

Рис. Б.7. Елемент заняття з ораторського мистецтва на Школі Аніматорів

Рис. Б.8. Елемент заняття з командотворення на Школі Аніматорів

Рис. Б.9. Елемент вступного заняття на Школі Аніматорів

Рис. Б.10. Елемент заняття з аквагриму та костюму
на Школі Аніматорів

Рис. Б.11. Група з тренеркою з домедичної допомоги К. Чернєвською

Рис. Б.12. Група з тренером з ігротехніки В. Буликом

Рис. Б.13. Тренерка з ораторського мистецтва К. Довгопола, координаторка проєкту І. Вовк, візорка проєкту С. Півень

Рис. Б.14. Авторка проєкту В. Лобанова на заняттях з аквагриму

Рис. Б.15. Авторка та провідна тренерка проекту В. Лобанова

Рис. Б.16. Група з тренеркою В. Лобановою

Рис. Б.17. Сертифікат про проходження Другої Школи аніматорів

Рис. Б.18. Сертифікат про проходження Казкової Школи Аніматорів

Рис. Б.19. Афіша фестивалю розважально-ігрових програм «Як салатик олів'є»

Рис. Б.20. Афіша дитячого ВОО-квесту до дня Хеловіну

Рис. Б.21. Обкладинка Каталогу кращих практик молодіжної роботи в Україні 2018 року

Рис. Б.22. Проєкт «Школа аніматорів» в Каталозі кращих практик молодіжної роботи в Україні 2018 року

Автори-укладачі:

Валентина Ігорівна Березан, доктор педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

Наталія Василівна Панченко, начальниця відділу Гендерний ресурсний центр. Налагодження міжнародного співробітництва Комунальної установи «Обласний молодіжний центр» Полтавської обласної ради;

Владислава Андріївна Лобанова, здобувачка II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти психолого-педагогічного факультету спеціальності 231 Соціальна робота Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Загальна редакція *В. І. Березан*

Технічний і художній редактор *В. І. Березан*
Комп'ютерний набір і верстка *В. А. Лобанова*

Здано до набору 29.09.2021. Підписано до друку 02.10.2021
Формат 60x84 ¹/₁₆. Гарнітура *Georgia*.
Умовн. друк. арк. 2,5.
Тираж 100 примірників.

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
Кафедра спеціальної освіти і соціальної роботи
36003, Полтава, вул. Остроградського, 2, корп. 3, ауд. 310.
Тел. (0532) 56-36-91